MANUAL PRAKTIK

PËR TË KUPTUAR DHE PËRDORUR TË DREJTËN MJEDISORE NË SHQIPËRI

RAST STUDIMOR:
MBROJTJA LIGJORE E LUMIT

VJOSA

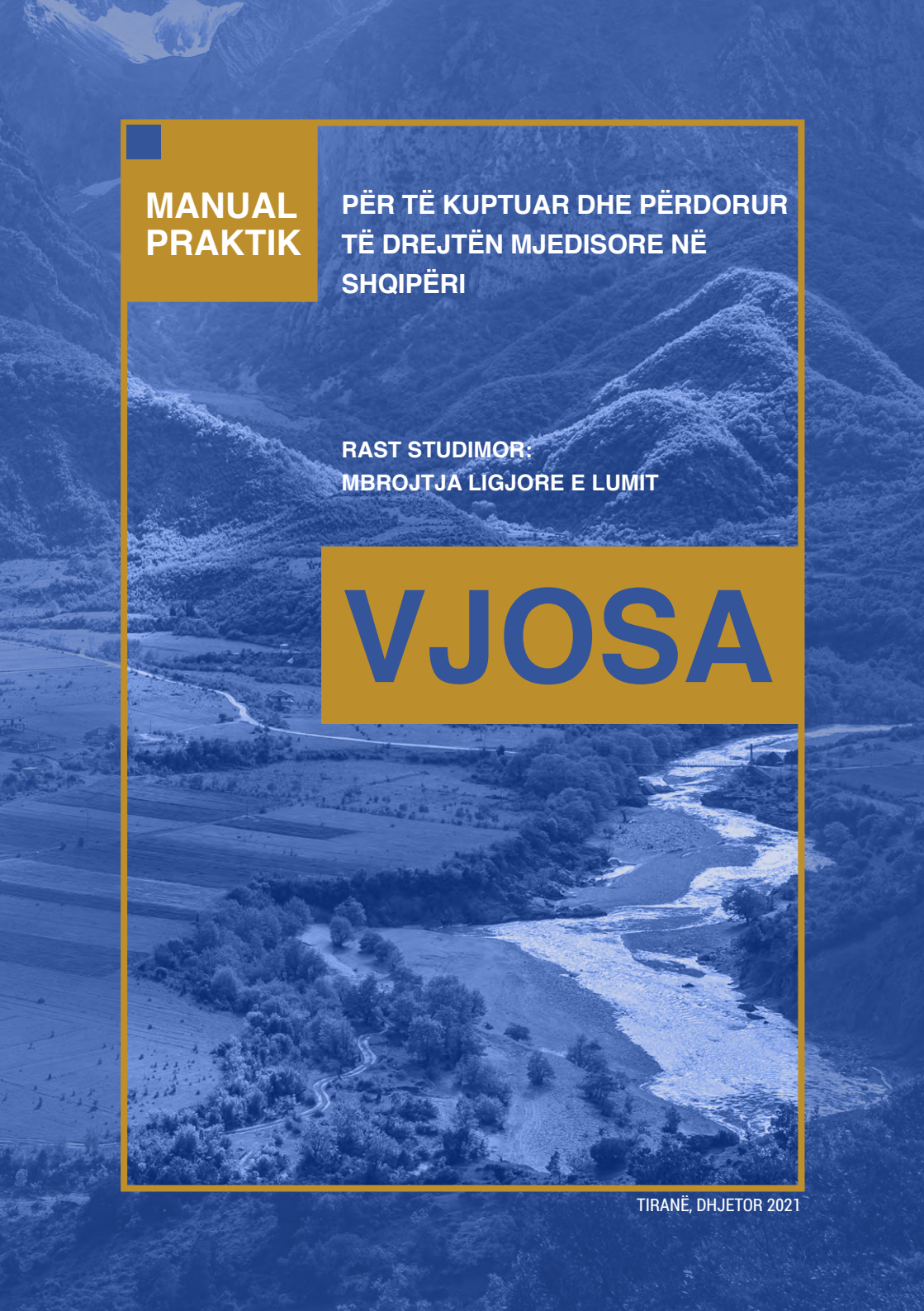

TIRANË, DHJETOR 2021

MANUAL PRAKTIK PËR TË KUPTUAR DHE PËRDORUR TË DREJTËN MJEDISORE NË SHQIPËRI

RAST STUDIMOR:
MBROJTJA LIGJORE E LUMIT VJOSA

Realizuar nga: Fatjona Levani

Me kontributin e veçantë të EcoAlbania-s

Ky publikim u financua
nga MAVA

Përmbajtja

Parathënie....6
Shkurtime....7
Lista e Figurave....8
Lista e Tableave....9
1. Konteksti dhe të kuptuarit e marrëveshjes shumëpalëshe mjedisore....10
1.1 Çfarë është ligji ndërkombëtar mjedisor?....11
1.2 Çfarë është një marrëveshje shumëpalëshe mjedisore?....11
1.3 Si është zhvilluar e drejta mjedisore shumëpalëshe në kohë?....12
2. Funksionimi i Marrëveshjeve Shumëpalëshe Mjedisore....14
2.1 Procesi i negocimit të marrëveshjes....15
2.2 Si angazhohen shtetet në një marrëveshje shumëpalëshe mjedisore....15
2.3 Cilët janë elementët kryesore të marrëveshjeve shumëpalëshe mjedisore....17
2.4 Cilët janë parimet kryesore të ligjit ndërkombëtar mjedisor?....17
2.5 Cilat janë mekanizmat e përdorur në marrëveshjet shumëpalëshe mjedisore....19
2.6 Zbatimi i marrëveshjeve ndërkombëtare....21
2.6.1 Konventa e Aarhus....23
2.6.2 Konventa e Espoo-s....26
2.6.3 Konventa e Bernës....28
2.6.4 Konventa e Bazelit....30
2.6.5 Konventa e Helsiniki-t....32
3. E drejta mjedisore Shqipëri....35
3.1 Kushtetuta....36
3.1.1 Ligji Nr. 10431/2011 "Për mbrojtjen e mjedisit"....37
3.2 Ligji Nr. 146/2014 "Për informimin dhe konsultimin publik"....37
3.3 Ligji për Vlerësimin e Ndikimit në Mjedis (10440/2011)....38
3.4 Ligji 10006/2008 "Për mbrojtjen dhe konservimin e faunës së egër"....40
3.5 Ligji për Zonat e Mbrojtura....41
3.6 Kodi Penal....43
4. Rast Studimor: Rruga ligjore e EcoAlbania për mbrojtjen e Vjosës....46
4.1 Vështrim i përgjithshëm i luginës së Vjosës (vlerat dhe kërcënimet)....47
4.2 Fushata për mbrojtjen e Vjosës....50
4.3 Mekanizmat e së drejtës kombëtare të përdorur në rastin e fushatës së Vjosës....50
4.3.1 Historiku i ndërtimit të HEC-eve në Vjosë....50
4.3.2 Ankimimi Administrativ....52
4.4 Mekanizmat e së drejtës ndërkombëtare të përdorur në rastin e fushatës së Vjosës....54
4.4.1 Ankimimi në Konventën e Aarhus-it....54
4.4.2 Ankimimi në Konventën e Bernës....55
4.4.3 Ankimimi në Traktatin e Komunitetit të Energjisë....56
5. Përfundime....58
6. Literatura....58

Parathënie

Masat e Shqipërisë për të parandaluar përkeqësimin e mjedisit dhe për t'iu përgjigjur ndryshimeve mjedisore janë nxitur gjithnjë e më shumë nga angazhimet sipas marrëveshjeve shumëpalëshe mjedisore nga njëra anë por dhe nga nevojat e brendshme nga ana tjetër. Kjo kërkon që zyrtarët qeveritarë jo vetëm të kuptojnë se si ta realizojnë zbatimin e angazhimeve ekzistuese ndërkombëtare, por edhe si të kontribuojnë në negocimin e angazhimeve të reja ndërkombëtare.

Si parakusht për këtë është dhe një kuptim i shëndoshë i zhvillimit, veçorive, funksionimit dhe zbatimi i marrëveshjeve shumëpalëshe mjedisore. Nga ana tjetër, aktorë të shoqërisë civile, mbrojtës të mjedisit shpesh përballen me pamundësi për të kuptuar kompleksitetin ligjor të së drejtës ndërkombëtare mjedisore dhe si ta përdorin atë në punën e tyre të përditshme.

Qëllimi i këtij manuali është të japë një hyrje të përgjithshme të së drejtës mjedisore ndërkombëtare të mjedisit, duke u ndalur në disa marrëveshje mjedisore shumëpalëshe të rëndësishme dhe të njohura për publikun e gjerë.

Për të ndihmuar në kuptimin bazik të angazhimeve ndërkombëtare, ky manual është ndarë në disa pjesë. Në pjesën e parë, jepet informacion i përgjithshëm i së drejtës ndërkombëtare mjedisore, zhvillimin e saj. Ndërsa në pjesën e dytë jepet një shpjegim i konventave mjedisore rreth hyrjes në fuqi, funksionimin dhe zbatimin e tyre, për të kuptuar mekanizimin e pajtueshmërisë dhe zbatimit të tyre në praktikë.

Duke u mbështetur në këtë informacion, pjesa e tretë ofron një përmbledhje rreth të drejtës mjedisore në Shqipëri duke u ndalur shkurtimisht në legjislacionin mjedisor horizontal. Pjesa e katërt është ndërtuar rreth zbatimit në praktik të legjislacionit mjedisor kombëtar dhe ndërkombëtar duke u ndalur në rastin e Lumit Vjosa dhe betejës ligjore ndjekur nga EcoAlbania.

Audienca e synuar për këtë manual janë palët e interesuara nga të gjitha sferat që kërkojnë të kuptojnë angazhimet sipas marrëveshjeve shumëpalëshe mjedisore. Megjithatë manuali synon gjithashtu të arrijë dhe zyrtarët që punojnë për ministritë e ndryshme të vendit, veçanërisht Ministria e Turizmit dhe Mjedisit (MTM).

Manuali është prodhuar në gjuhën shqip dhe do të jetë i disponueshëm në faqen e internetit të EcoAlbania.

Shkurtime

ACCC	Komiteti i Përputhshmërisë së Konventës së Aarhus-it
AKM	Agjencia Kombëtare e Mjedisit
AKZM	Agjencia Kombëtare e Zonave të Mbrojtura
IUCN	Unioni Ndërkombëtar për Ruajtjen e Natyrës
KiE	Këshilli i Evropës
KV	Konventa e Vienës
MIE	Ministria e Infrastrukturës dhe Energjisë
MSHM	Marrëveshjet Shumëpalëshe Mjedisore
MTM	Ministria e Turizmit dhe Mjedisit
OJQ	Organizata Jo-Qeveritare
PIP	Pranimi i Informuar Paraprak
TP	Takimi i Palëve
UNECE	Komisioni Ekonomik i Kombeve të Bashkuara për Evropën
UNFCC	Kuadri i Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike
VNM	Vlerësimi i Ndikimit në Mjedis

Lista e Figurave

Figura 1: Paraqitje skematike e kuadrit rregullator ndërkombëtar 11
Figura 2: Paraqitje krahasuese mes llojeve të ndryshme të marrëveshjeve ndërkombëtare 12
Figura 3: Paraqitje skematike e procesit të negocijimit të marrëveshjeve ndërkombëtare 15
Figura 4: Paraqitje skematike e procesit të angazhimit të palëve në një marrëveshjeve 15
Figura 5: Paraqitje skematike e etapave të miratimit të një marrëveshjeje ndërshtetërore 16
Figura 6: Elementët kryesorë të marrëvshjeve shumëpalëshe 17
Figura 7: Parimet kryesorë të marrëvshjeve shumëpalëshe 18
Figura 8: Mekanizmat e zbatimit të marrëveshjeve shumëpalëshe 21
Figura 9: Masat dhe detyrimet e zbatimit të marrëveshjeve shumëpalëshe 21
Figura 10: Mekanizmat e marrëveshjeve shumëpalëshe 22
Figura 11: Kuadri funksional i Konventës së Aarhus-it 23
Figura 12: Shtyllat e ndërtimit të Konventës së Aarhus-it (Parimet) 24
Figura 13: Kuadri institucional i Konventës së Aarhus-it 25
Figura 14: Aktivizimi i mekanizmit të përputhshmërisë së Konventës së Aarhus-it 25
Figura 15: Kuadri institucional, Konventa e Espoo-s 27
Figura 16: Kuadri institucional, Konventa e Bernës 28
Figura 17: Paraqitje skematike e procesit dhe mekanizmit të ankimimimit pranë Konventës së Bernës 29
Figura 18: Parimet e Konventës së Bazelit 30
Figura 19: Paraqitje e skemës së qarkullimit të mbetjeve të rrezikshme sipas Konventës së Bazelit 30
Figura 20: Përmbajtja e Konventës së Bazelit 31
Figura 21: Paraqitje skematike e procesit dhe mekanizmit të ankimimimit pranë Konventës së Bazelit 33
Figura 22: Kuadri Institucional i Konventës së Helsinkit 34
Figura 23: Paraqitje skematike e kuadrit ligjor mjedisor në Shqipëri 36
Figura 24: Paraqitja skematike e strategjisë së fushatës për mbrojtjen e Vjosës 50
Figura 25: Mekanizmave të ankimimit administrativ të përdorur në fushatën e Vjosës 52

Lista e Tableave

Tabela 1: Paraqitja kronologjike e marrëveshjeve më të rëndësishme ndërkombëtare për mjedisin... 13
Tabela 2: Përmbajtja e Konventës së Bazelit 30
Tabela 3: Parimet e ligjit për informimin dhe konsultimin publik 37
Tabela 4: Parimet e ligjit për zonat e mbrojtura mjedisore 41
Tabela 5: Kategoritë e zonave të mbrojtura me interes kombëtar 42
Tabela 6: Kategoritë e zonave të mbrojtursa mjedisore sipas standardeve të IUCN 42
Tabela 7: Përmbledhje e dënimeve për veprat penale kundër mjedisit 45

1.

Konteksti dhe të kuptuarit e marrëveshjes shumëpalëshe mjedisore

1.1 Çfarë është ligji ndërkombëtar mjedisor?

E drejta ndërkombëtare mjedisore është një degë e së drejtës ndërkombëtare publike - një organ ligjor i krijuar nga Shtetet, që Shtetet të qeverisin problemet që lindin midis Shteteve. Ka të bëjë me përpjekjen për të kontrolluar ndotjen dhe shterimin e burimeve natyrore brenda një kuadri të qendrueshëm zhvillimi. Marrëveshjet shumëpalëshe mjedisore (MSHM) janë një nëngrup i konventave ndërkombëtare e njohur nga Neni 38 (1) i Statutit të Gjykatës Ndërkombëtare të Drejtësisë si burim i të drejtës ndërkombëtare me fokus të veçantë në çështjet mjedisore (shih tabelën më poshtë). Vini re se vendimet gjyqësore dhe shkrimet juridike nuk janë burim i ligjit detyrues në vetvete, por janë mjetet ndihmëse të përcaktimit të ligjit.

Ligji ndërkombëtar mjedisor mbulon tematike si biodiversitetit, ndryshimet klimatike, reduktimi i shtresës së ozonit, menaxhimi i substancave toksike dhe të rrezikshme, shkretëtirëzimi, burimet detare dhe cilësia e ajrit, tokës dhe ujit. E drejta mjedisore ndërkombëtare funksionon në sinergji dhe me ligjet ndërkombëtare si ai i tregtisë, të drejtave të njeriut, financës ndërkombëtare etj.

1.2 Çfarë është një marrëveshje shumëpalëshe mjedisore?

Termi marrëveshje shumëpalëshe mjedisore lidhet me një numër instrumentesh ndërkombëtare ligjërisht të detyrueshëm që përdoren nga shtetet për t'u angazhuar në arritjen e qëllimeve të veçanta të mjedisit.[1] Këto marrëveshje mund të kenë emra të ndryshëm, siç janë konventa, traktati, marrëveshja dhe protokoll. Sidoqoftë, ndryshimi në emra nuk ndryshon natyrën ligjërisht detyruese të marrëveshjes. Për sa kohë

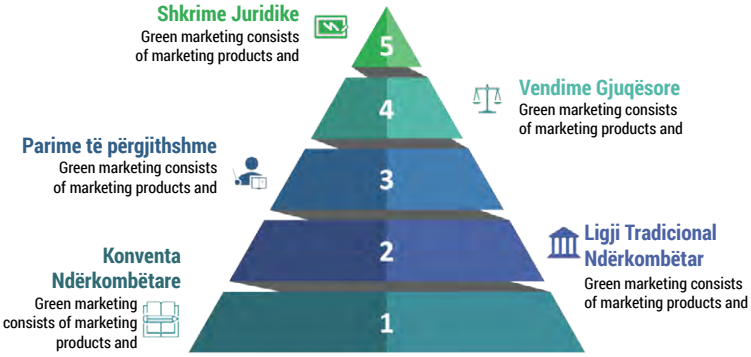

Figura 1: Paraqitje skematike e kuadrit rregullator ndërkombëtar

1 1969 Konventa e Vjenës për Ligjin e Traktateve

që marrëveshja synohet të qeveriset nga e drejta ndërkombëtare dhe krijon një detyrim, atëherë është një traktat ndërkombëtar. Konventa e Vjenës (KV) e vitit 1969 mbi të Drejtën e Traktateve e bën të qartë këtë parim. Ajo përcakton një traktat si një marrëveshje ndërkombëtare e lidhur midis shteteve në formë të shkruar dhe të drejtuara nga e drejta ndërkombëtare, të mishëruara në një instrument të vetëm ose në dy ose më shumë instrumente të lidhura dhe cilido qoftë përcaktimi i tij i veçantë.

Si parim i së drejtës së traktateve ndërkombëtare, marrëveshjet mjedisore shumëpalëshe, si çdo traktat, lidhin vetëm ato shtete që kanë rënë dakord të jenë të lidhura me të. Megjithatë, marrëveshje shumëpalëshe mjedisore mund të prekin dhe shtetet jo-palë, për shembull duke ndaluar ose kufizuar tregtinë nga palët me shtetet që s'janë palë. Disa marrëveshje mjedisore shumëpalëshe mbështeten shumë në shtojcat që azhurnohen herë pas here nga Konferenca e Palëve e krijuar për të mbikëqyrur marrëveshjen.

1.3 Si është zhvilluar e drejta mjedisore shumëpalëshe në kohë?

Disa Marrëveshje shumëpalëshe mjedisore janë krijuar rreth njëqind vite më parë, por këto instrumente kanë lulëzuar në dekadat e fundit, veçanërisht pas vitit 1972

Konferenca Ndërkombëtare e Stokholmit mbi Mjedisin Njerëzor. Disa studime në mënyrë konservative vlerësojnë se afërsisht janë në fuqi rreth 700 marrëveshje shumëpalëshe mjedisore. Arsyet e rritjes përfshijnë përgjigjen ndaj gravitetit të problemeve mjedisore dhe një rritje të të kuptuarit se çështjet mjedisore janë shpesh globale. Prandaj, zgjidhjet dhe mjetet për t'u marrë me to duhet të jenë gjithashtu globale. Marrëveshjet e gjeneratës së parë kryesisht adresojnë ruajtjen dhe përdorimin e një natyre të veçantë të burimeve. Shembujt përfshijnë Konventën e Ramsarit të

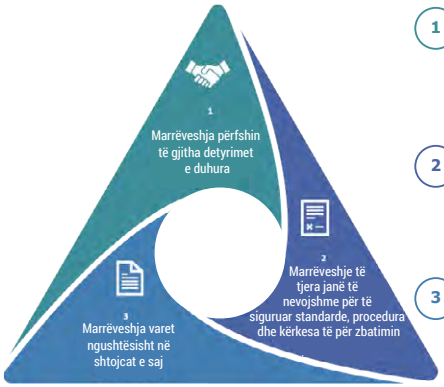

1 **MARRËVESHJE E PAVARUR**
Marrëveshja përfshin të gjitha detyrimet e duhura
Shembull:
Konventa Ramsar për Ligatinat e Rëndësisë Ndërkombëtare Konventa e Stockholm-it për Ndotësit Organik të Qëndrueshëm

2 **MARRËVESHJE KUADËR**
Marrëveshje të tjera janë të nevojshme për të siguruar standarde, procedura dhe kërkesa të tjera për zbatimin
Shembull:
Konventa Kuadër e Kombeve të Bashkuara për Klimën; Konventa e Vjenës për Mbrojtjen e Shtresës së Ozonit

3 **MARRËVESHJE ME ANEKSE**
Marrëveshja varet ngushtësisht në shtojcat e saj
Shembull:
Konventa për Tregtinë Ndërkombëtare të Specieve të Rrezikuara

Figura 2: *Paraqitje krahasuese mes llojeve të ndryshme të marrëveshjeve ndërkombëtare*

vitit 1971 mbi Rëndësinë e Ligatinave Ndërkombëtare, Konventa e vitit 1973 mbi Tregtinë Ndërkombëtare të Specieve të Rrezikuara të Faunës dhe Flora së egër. Këto marrëveshje shumëpalëshe mjedisore përcaktojnë parimet për trajtimin e kërcënimeve ndaj ekosistemeve si ligatinat, ndaj specieve si kafshët e egra dhe ndaj ekosistemeve detare.

Shumë nga marrëveshjet mjedisore të gjeneratës së dytë evoluan pas Konferencës së Rio-s të mbajtur në 1992 me përfaqësues të qeverive nga rreth 180 shtete, ku dy konventa të reja u adresuan për nënshkrim: Konventa Kuadër e OKB-së për Ndryshimin e Klimës, e cila është sektoriale në atë që merret me klimën dhe atmosferën, por njeh ndikimet më të gjera të ndryshimit të klimës në ekosisteme, ushqim, prodhimi dhe zhvillimi i qëndrueshëm; dhe Konventa për Diversitetin Biologjik që kërkon të sjellë së bashku bujqësinë, pylltarinë, peshkimin, përdorimin e tokës dhe ruajtjen e natyrës në mënyra të reja. Konventa e OKB -së për të luftuar shkretëtirëzimin u miratua pas Konferencës në 1994 dhe synon të luftojë shkretëtirëzimin, zbutjen e efekteve të thatësirës, si dhe të promovojnë menaxhimin e qëndrueshëm të tokës. Këto tri konventa së bashku shpesh quhen si 'Konventat e Rio -s'.

Gjenerata e I-rë Ruajtja dhe përdorimi i burimeve natyrore	1971	**Konventa Ramsar**
	1972	**UNESCO**
	1973	**MARPOL**
	1982	**UNCLOS**
	1985	**Konventa e Vjenës**
	1987	**Protokolli i Montreal**
	1989	**Konventa e Bazelit**
Konferenca e Rio-s	1992	**CBD/UNFCCC**
Gjenerata e 2-të Qasja holistike me fokus në zhvillimin e qëndrueshëm	1994	**UNCCD**
	1997	**Protokolli i Kyotos**
	1998	**Konventa e Roterdamit**
	2000	**Protokolli i kartagjenës**
	2001	**Konventa e Stockholm-it**
	2010	**Protokolli i Nagoya-s**
	2013	**Konventa e Minamatas**
	2015	**Marrëveshja e Paris-it**

Tabela 1: *Paraqitja kronologjike e marrëveshjeve më të rëndësishme ndërkombëtare për mjedisin*

2.

Funksionimi i Marrëveshjeve Shumëpalëshe Mjedisore

2.1 Procesi i negocimit të marrëveshjes

Negociatat për një marrëveshje të re shumëpalëshe mjedisore zakonisht zhvillohen nën kujdesin e një komiteti negociator ndërqeveritar ndërsa organi kryesor për negociatat në lidhje me marrëveshjet ekzistuese shumëpalëshe mjedisore është zakonisht Konferenca e Palëve. Në fakt ka faktorë të ndryshëm që formojnë procesin e negociatave dhe janë përgjegjës për suksesin e saj.

2.2 Si angazhohen shtetet në një marrëveshje shumëpalëshe mjedisore

Kur shtetet duan të angazhohen në një marrëveshje mjedisore shumëpalëshe, ka një sërë hapash që duhen marrë përpara se të ai të bëhët Palë. Këto hapa janë të përcaktuar nga Konventa e Vienës mbi ligjin për Traktatet e 1969.

Përshtatja

Në praktikë, konferencat diplomatike zakonisht zhvillohen gjatë fazës përfun-

Figura 3: *Paraqitje skematike e procesit të negocijimit të marrëveshjeve ndërkombëtare*

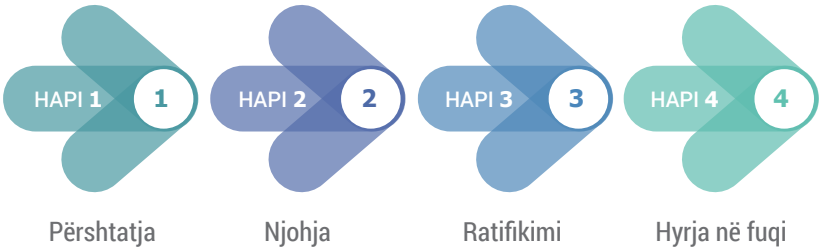

Figura 4: *Paraqitje skematike e procesit të angazhimit të palëve në një marrëveshjeve*

dimtare të negociatave: teksti përfundimtar i marrëveshjes formulohet, miratohet dhe përshtatur nga pjesëmarrësit.[2]

Nënshkrimi

Një përfaqësues i autorizuar i shtetit duhet të bëjë nënshkrimin. Nënshkrimi mund të ndodhë edhe më pas mbajtjes së konferencës diplomatike që mbyll negociatat ose brenda një periudhe të caktuar pasi marrëveshja të jetë e hapur për nënshkrim. Marrëveshjet shumëpalëshe mjedisore zakonisht kanë një nen që tregon periudhën kur marrëveshja është e hapur për nënshkrim. Nënshkrimi vërteton tekstin e marrëveshjes si ajo për të cilën është rënë dakord përfundimisht. Ndërsa nënshkrimi në përgjithësi nuk e detyron një shtet sipas kushteve të marrëveshjes, ai megjithatë deklaron synimin e shtetit për t'u bërë palë në atë marrëveshje.[3]

Ratifikimi

Një shtet bëhet Palë në marrëveshje dhe lidhet me të nëpërmjet ratifikimit ose aderimit. Procesi i ratifikimit ose aderimit është akti ndërkombëtar me të cilin një shtet vendos në rrafshin ndërkombëtar pëlqimin e saj për t'u lidhur me marrëveshjen.

Procesi i ratifikimit mund të ndahet në një pjesë të brendshme që përcaktohet nga kushtetua e një vendi dhe një pjesë e jashtme që përcaktohet nga Konventa e Vienës për Ligjin e Traktateve të 1969 dhe marrëveshjes përkatëse.

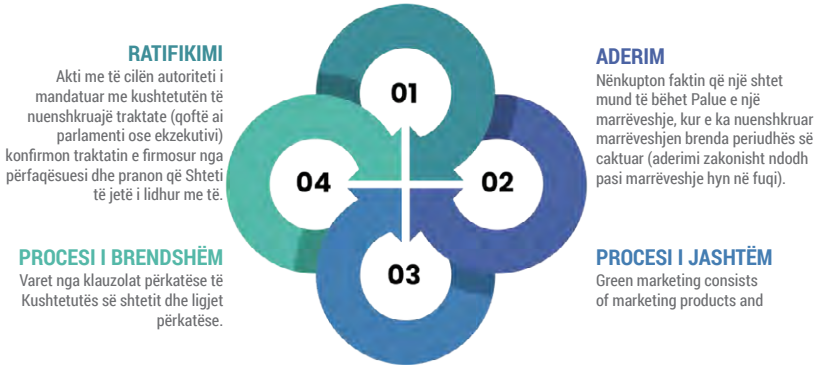

Figura 5: *Paraqitje skematike e etapave të miratimit të një marrëveshjeje ndërshtetërore*

2 UN Treaty Collection: Glossary of terms relating to Treaty actions https://treaties.un.org/pages/overview.aspx?path=overview/glossary/page1_en.xml

3 UN, 2012, Treaty Handbook. https://treaties.un.org/doc/source/publications/THB/English.pdf

Hyrja në fuqi

Një marrëveshje shumëpalëshe mjedisore hyn në fuqi kur kërkesat që zakonisht specifikohen në një nen të marrëveshjes janë plotësuar. Kjo zakonisht ndodh brenda një kohe të specifikuar (për shembull 30,60,90 ditë) pasi një numër i specifikuar i Shteteve kanë ratifikuar marrëveshjen.[4]

Numri i Shteteve	Përqindja e Shteteve	Përqindja prsh. Emetimet
Numri aritmetik 50 ose 60	Numri proporcional si 20%	Numri proporcional si 55%

2.3 Cilët janë elementët kryesore të marrëveshjeve shumëpalëshe mjedisore

Shumica e MSHM janë të strukturura në një mënyrë të ngjashme me elementë të ngjashëm. Këto elementë mund të klasifikohen në grupet e mëposhtëm: konteksti, angazhimet, institucionet, dhe pajtueshmëria (sipas tabelës më poshtë). Kaluzola të tjera mund të lidhen me hyrjen në fuqi të marrëveshjes ose procedurave të amendimeve.

2.4 Cilët janë parimet kryesore të ligjit ndërkombëtar mjedisor?

Shumica e marrëveshjeve mjedisore shumëpalëshe bazohen dhe i referohen parimeve të caktuara të ligjit ndërkombëtar mjedisor. Shumica e tyre, siç është sovraniteti i shtetit mbi burimet natyrore dhe parimi i përgjegjësive të përbashkëta por të diferencuara janë shkrirë në Deklaratën e Rios mbi Mjedisin dhe Zhvillimin që u miratua në Konferencën e Rio-s në 1992. Parimet e ligjit ndërkombëtar mjedisor mund të kenë shumë funksione

Figura 6: *Elementët kryesorë të marrëvshjeve shumëpalëshe*

4 UN, 2012. ibid

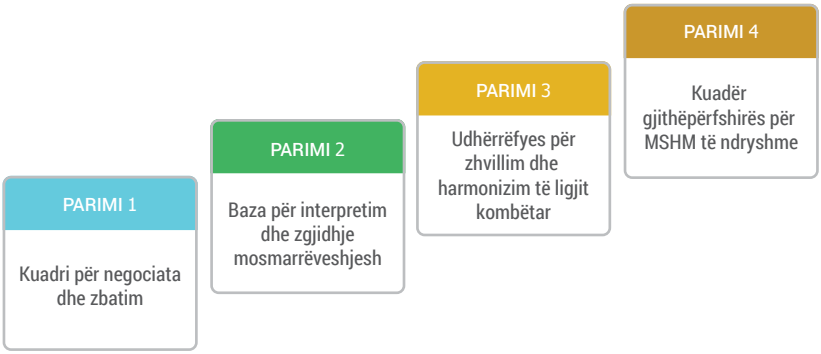

Figura 7: *Parimet kryesorë të marrëvshjeve shumëpalëshe*

Sovraniteti i Shtetit mbi burimet natyrore Sovraniteti i shtetit është një parim i përgjithshëm i së drejtës ndërkombëtare, duke përfshirë konceptin e sovranitetit barazia ku të gjitha shtetet trajtohen në mënyrë të barabartë si persona juridikë në të drejtën ndërkombëtare. Shtetet kanë të drejtën për të kontrolluar eksplorimin, zhvillimin dhe disponimin e burimeve të tyre natyrore, duke përfshirë burimet biologjike. Procedura e Pëlqimit të Informuar Paraprak (PIC) siç përcaktohet në Konventën e Roterdamit për lëvizjen ndërkufitare të kimikateve të rrezikshme njeh Sovranitetin e shteteve për të vendosur mbi aktivitetet potencialisht të dëmshme brenda territorit të tyre.

E drejta e zhvillimit. E drejta për zhvillim është një e drejtë njerëzore në bazë të së cilës çdo person dhe të gjithë njerëzit kanë të drejtë të marrin pjesë, të kontribuojnë dhe të gëzojnë liri ekonomike, sociale, kulturore dhe politike zhvillim, në të cilin të gjitha të drejtat dhe liritë themelore të njeriut mund të realizohen plotësisht. Sipas Parimit 3 të Deklaratës së Rios, e drejta për zhvillim duhet të përmbushë në mënyrë të barabartë nevojat zhvillimore dhe mjedisore të brezave të tanishëm dhe të ardhshëm.

Zhvillimi i Qëndrueshëm. Ky parim është i lidhur me ndërvarësinë e gjithë njerëzimit.

Trashëgimia e përbashkët e njerëzimit. Sipas parimit, përcaktohen zona territoriale dhe elemente me rëndësi kulturore ose natyrore që duhet të mbahen në besim për brezat e ardhshëm dhe të mbrohen nga shfrytëzimi nga individët, shtetet dhe korporatat.

Ndalimi për të shkaktuar dëm ndërkufitar. Parimi është i lidhur me zonat brenda juridiksionit kombëtar, duke njohur ndërvarësinë e gjithë ekosistemeve dhe vijëzimi i paraleleve me zonat e tjera të interesit të përbashkët sic janë të drejtat

e njeriut, ndihma humanitare dhe marrëdhëniet ndërkombëtare të punës.

Parandimi. Parimi i parandalimit shprehet që mbrojtja e mjedisit arrihet më mirë sesa përpjekja për ta rehabilituar dhe kompensuar dëmin e shkaktuar nga shkatërrimi.

Parimi i përkujdesjes. Ky parim parashikon që pasiguria shkencore nuk mund të përdoret si arsye për të shtyrë masat për të parandaluar dëmtimin mjedisor, ku ato masa janë me kosto efektive.

Njoftimi, konsultimi, bashkëpunimi dhe vlerësimi i ndikimit në mjedis. Për të siguruar një bashkëjetesë të mirë të shteteve fqinje, ekzistojnë disa detyrime procedurale që janë të vendosura mirë sipas ligjit ndërkombëtar mjedisor. Ato lidhen me njoftimin paraprak për të gjitha shtetet potencialisht të prekura për aktivitetet e planifikuara potencialisht të dëmshme, detyrën për të konsultuar me mirëbesim duke përfshirë mundësinë për të rishikuar dhe diskutuar aktivitetet e propozuara të dëmshme, kërkesa për të marrë pëlqimin e informuar paraprak të shteteve pritëse në lidhje me aktivitetet e planifikuara në territorin e tij dhe detyrimin për të ndërmarrë vlerësime të ndikimit në mjedis (VNM) në një kontekst ndërkufitar.

E drejta për transparencë dhe pjesëmarrje publike. Transparenca, pjesëmarrja në vendimmarrje dhe aksesi në drejtësi ofrojnë mundësi për njerëzit të kenë fjalën në vendimet që ndikojnë në kushtet e tyre të jetesës. Së bashku, këto të drejta japin zërin e njerëzve për të forcuar demokracinë mjedisore. Si pasojë, vendimet mjedisore nuk merren vetëm në nivel shtetëror, por përfshijnë edhe individë dhe komunitete. Të drejtat për transparencë dhe pjesëmarrje në vendimmarrje janë sanksionuar në Parimin 10 të Rios.

Parimi ndotësi paguan. Ky parim synon të sigurojë që kostot e plota mjedisore të reflektohen në fund. Ky parim është përfshirë në shumë marrëveshje shumëpalëshe mjedisore, por mbetet e diskutueshme. Ajo pasqyrohet në Parimin 16 të Deklaratës së Rios.

2.5 Cilat janë mekanizmat e përdorur në marrëveshjet shumëpalëshe mjedisore

Lloje të ndryshme të marrëveshjeve kanë mekanizma të ndryshëm ligjorë për të siguruar mbrojtjen e mjedisit. Ato mund të klasifikohen sipas dy grupeve:

Ndalimi/kufizimi/ Standardet	**Procedura e aprovuar**
- Aktiviteti ose produkti në përgjithësi ndalohet	- Aktiviteti ose produkti në përgjithësi lejohet

Ndalimi ose kufizimi i aktiviteteve ndotëse

Nëse një aktivitet, produkt ose proces paraqet një rrezik të konsiderueshëm të dëmtimit mjedisor, masat të rrepta mund të vendosen në përpjekje për të reduktuar ose eliminuar dëmin. Kur

gjasat e rrezikut janë shumë të mëdha, mund të vendoset një ndalim i plotë. Për shembull, sipas Protokollit të Montrealit të vitit 1987, shtetet duhet të heqin gradualisht prodhimin e substancave të shumta që janë përgjegjëse për varfërimin e ozonit.[5]

Ndalimi ose kufizimi i përdorimit të burimeve biologjike

Nëse një përdorim i caktuar kërcënon burimet biologjike, mund të vendosen masa që synojnë ruajtjes dhe mbrojtjes. Për shembull, Konventa e 1973 mbi Tregtinë Ndërkombëtare në Llojet e rrezikuara të faunës dhe florës së egër përdor kufizimet tregtare dhe ndalimet tregtare si mjet të mbrojtjes së specieve të kërcënuara dhe të rrezikuara.

Standardet e produktit dhe procesit

Marrëveshjet shumëpalëshe mjedisore mund të vendosin standarde për produktet dhe proceset që ndikojnë në mjedis. Standardet janë norma përshkruese që rregullojnë produktet ose proceset ose vendosin kufizime për sasinë e ndotësve ose emetimeve të prodhuara. Për shembull, Protokolli i Montrealit i vitit 1987 ndalon tregtinë e produkteve që përmbajnë substanca që shkatërrojnë ozonin.

Standardet e emetimit

Standardet e emetimit specifikojnë sasinë ose përqendrimin e ndotësve që mund të emetohen nga një burim i caktuar. Si rregull i përgjithshëm, standardet e shkarkimeve zbatohen për instalime fikse, të tilla si fabrika ose shtëpi; Burimet e lëvizshme të ndotjes rregullohen më shpesh nga standardet e produktit. Standardet e emetimit përcaktojnë detyrimet e rezultatit, duke lënë zakonisht ndotësin për t'iu përshtatur normës. Për shembull, Protokolli i Kiotos i vitit 1997 formulon angazhimet e kufizimit ose reduktimit të sasisë së shkarkimeve.

Licencim dhe leje paraprake

Marrëveshjet shumëpalëshe mjedisore mund t'i detyrojnë shtetet të licencojnë aktivitete ose ndërmarrje që janë potencialisht të dëmshme për mjedisin ose që përdorin burime natyrore. Për shembull, Konventa e 1973 mbi Tregtinë Ndërkombëtare të Llojeve të Rrezikuara të Faunës dhe Florës së Egër iu kërkon Shteteve të krijojnë një sistem licence për importin dhe eksportin e specieve të caktuara.[6]

Pëlqimi i informuar paraprak (PIP)

Pëlqimi i informuar paraprak (PIP) është një mekanizëm procedural i përdorur përpara aktiviteteve për të shmangur konfliktet e mundshme dhe për të zvogëluar rreziqet e dëmtimit mjedisor. Ndërkombëtarisht, më parë Pëlqimi i informuar kërkon marrjen dhe shpërndarjen e vendimeve të vendeve importuese nëse dëshirojnë të marrin dërgesa të produkteve të kufizuara ose të ndaluara pasi kanë qenë plotësisht të informuar për rreziqet që sjellin produktet. Janë

5 Protokolli i Montrealit

6 CITES Convention

katër marrëveshje globale mjedisore që mbështeten në një formë të pëlqimit të informuar paraprak: Konventa e Bazelit e 1989 mbi Lëvizjet Ndërkufitare të mbetjeve të rrezikshme, Konventa e Roterdamit e 1998 mbi Procedurën e miratimit të informuar për disa kimikate dhe pesticide të rrezikshme të tregtisë ndërkombëtare, Protokolli i Kartagjenës 2000 mbi Biosigurinë, dhe Protokolli i Nagoya 2000 mbi aksesin në burimet gjenetike dhe ndarjen e drejtë dhe të barabartë të përfitimeve.

2.6 Zbatimi i marrëveshjeve ndërkombëtare

Kur firmoset dhe ratifikohet një marrëveshje shumëpalëshe mjedisore, Palët bien dakord për një sërë angazhimesh

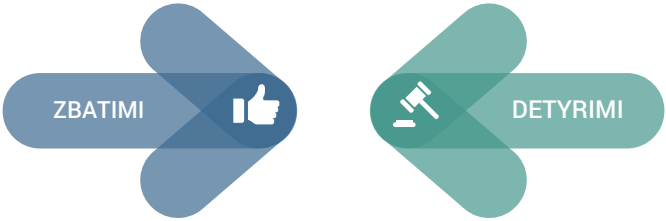

Plotësimi i detyrimeve të marrëveshjes nga: adoptimi ose amendimi i ligjeve mjedisore dhe rregullpreve riorganizimi ose ndërtimi i institucioneve kombëtare

Procedura dhe veprime për të siguruar që organizatat dhe individët janue në përputhje me ligjet dhe rregulloret mjedisore (Inspektimi, sanksionet).

Figura 8: *Mekanizmat e zbatimit të marrëveshjeve shumëpalëshe*

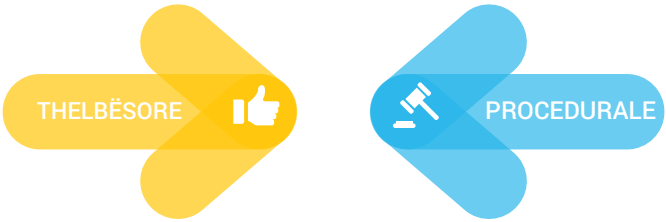

Orientimi drejt aplikimit të masave specifike për të përmirëruar çështjen mjedisore specifike të angazhuar në një marrëveshje shumëpalëshe mjedisore
Për Shembull:
Masat për të reduktuar emetimet e gazit serë sipas Paktit të Parisit

Plotësimi i procedurave të krijuara nga marrëveshja shumëpalëshe mjedisore, siç është raportimi mbi statusin e zbatimit kombëtar
Për Shembull:
Komunikimi kombëtar dhe përditësimi dyvjeçar sipas UNFCC

Figura 9: *Masat dhe detyrimet e zbatimit të marrëveshjeve shumëpalëshe*

në lidhje me objektivat e përcaktuara. Në momentin që një shtet bëhet Palë në një marrëveshje shumëpalëshe mjedisore, i duhet të fillojë zbatimin dhe përpjekjet për forcimin e saj.

Marrëveshjet shumëpalëshe mjedisore zakonisht bëjnë dallimin midis angazhimeve thelbësore që kanë nevojë për zbatim dhe detyrim, si dhe angazhime procedurale që kanë të bëjnë me funksionimin e marrëveshjes.

Çfarë ndodh në rastet e mos-pajtueshmërisë?

Disa marrëveshje shumëpalëshe mjedisore përfshijnë klauzola për zhvillimin e procedurave dhe mekanizmave për të promovuar pajtueshmëri dhe përcaktimin dhe adresimin e rasteve të mos-pajtueshmërisë.

disore. Megjithatë, disa Palë mund të përdorin marrëdhënie tregtare ose pajisje për të ndikuar në pajtueshmërinë me instrumentet, të tilla si kriteret e pranueshmërisë për të marrë pjesë në tregtinë e mekanizmave të Protokollit të Kiotos dhe masat tregtare të Protokollit të Montrealit ose CITES.

Pajtueshmëria shpesh bazohet në detyrimet e Palëve për të paraqitur komunikime kombëtare dhe të raportojnë mbi treguesit kryesorë. Këto dispozita raportuese janë gjithashtu të zbatueshme për rishikimet e efektivitetit të traktatit dhe funksionet e monitorimit të mjedisit.[7]

Figura 10: *Mekanizmat e marrëveshjeve shumëpalëshe*

Në përgjithësi nuk ka mjete të qarta detyruese për zbatimin ndërkombëtar të marrëveshjeve shumëpalëshe mje-

7 UNEP, 2007, Compliance Mechanisms under selected Multilateral Environmental Agreements http://www.unep.org/delc/portals/119/Compliance_mechanisms under selected MEAs.pdf

2.6.1 Konventa e Aarhus

Konventa e UNECE për aksesin në informacion, pjesëmarrjen e publikut në vendimmarrje dhe aksesin në drejtësi për çështjet mjedisore u miratua më 25 qershor 1998 në qytetin danez të Aarhus në Konferencën e Katërt Ministrore në procesin 'Mjedisi për Evropën'	Hyrë në fuqi: 30.10.2001 Palët: 47 Aderimi i AL: 27.06.2001 Pika Fokale: MTM

Konventa e Aarhus-it ka qenë në ballë në promovimin e të drejtave të Parimit 10 të Rio-s. Konventa mbetet inovative në lidhjen e saj mes të të drejtave mjedisore dhe të njeriut, detyrimi i saj për gjeneratat e ardhshme, dhe fokusi i saj në qeverisje dhe procese. U miratua më 25 qershor 1998 në Aarhus, Danimarkë dhe hyri në fuqi më 30 tetor 2001. Shqipëria e ka ratifikuar në 2001. Konteksti dhe objektivi i Konventës së Aarhus-it janë paraqitur në preambulë dhe nenet 1-3. Në veçanti, preambula thekson lidhjen midis të drejtave mjedisore dhe të njeriut dhe rëndësinë e këtyre të drejtave për një zhvillim të qëndrueshëm dhe të shëndoshë mjedisor. Neni 1 përcakton objektivin e Konventës; përkatësisht, "të kontribuojnë në sigurimin e të drejtës së çdo personi të brezave të tanishëm dhe të ardhshëm për të jetuar në një mjedis të përshtatshëm për shëndetin dhe mirëqenien e tij", duke siguruar që Palët të garantojnë të drejtat e hyrjes. Nenet 2 dhe 3 përcaktojnë disa nga termat kryesorë, siç janë "informacioni mjedisor", "publiku" dhe "publiku i interesuar", dhe përcaktojnë dispozitat e përgjithshme se si funksionon Konventa.

Konteksti

Konventa e Aarhusit është një lloj i ri i marrëveshjes mjedisore. Konventa:

• Lidh të drejtat mjedisore dhe të drejtat e njeriut;

• E pranon se ne i detyrohemi gjeneratave të ardhshme;

• Konstaton se zhvillimi i qëndrueshëm mund të arrihet vetëm përmes përfshirjes së të gjitha palëve të interesuara;

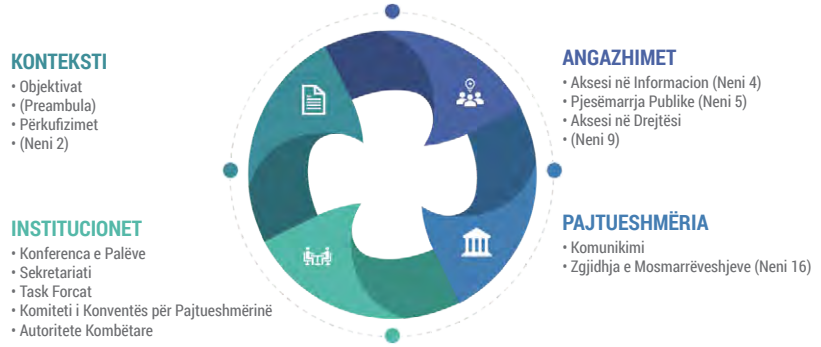

Figura 11: *Kuadri funksional i Konventës së Aarhus-it*

• Lidh llogaridhënien e qeverisë dhe mbrojtjen e mjedisit;

• Fokusohet në ndërveprimet ndërmjet publikut dhe autoriteteve publike në një kontekst demokratik.

Qasja e Konventës

Konventa miraton një qasje të bazuar në të drejtat. Neni 1, që përcakton objektivin e Konventës, kërkon që palët të garantojnë të drejtat e aksesit në informacion, pjesëmarrjen e publikut në vendimmarrje dhe aksesin në drejtësi për çështjet mjedisore.[8] Ai gjithashtu i referohet qëllimit të mbrojtjes së të drejtës së çdo personi të brezave të tanishëm dhe të ardhshëm për të jetuar në një mjedis adekuat për shëndetin dhe mirëqenien, gjë që paraqet një hap të rëndësishëm përpara në të drejtën ndërkombëtare. Këto të drejta janë në themel të kërkesave të ndryshme procedurale të Konventës.

Institucionet

Konventa e Aarhus-it është e administruar nga një Sekretariat që është brenda UNECE. Konferenca e Palëve është autoriteti kryeso vendim-marrës. Konferenca e Palëve asistohet nga Byroja dhe nga Grup Punë dhe tre task forca (informimin, pjesëmarrjen publike dhe drejtësinë). Çdo palë ka krijuar Pikën Fokale të Konventës së Aarhus-it për të komunikuar, këshilluar dhe të luajë rolin e shkëmbimit të informacionit me gjithë palët e interesit.

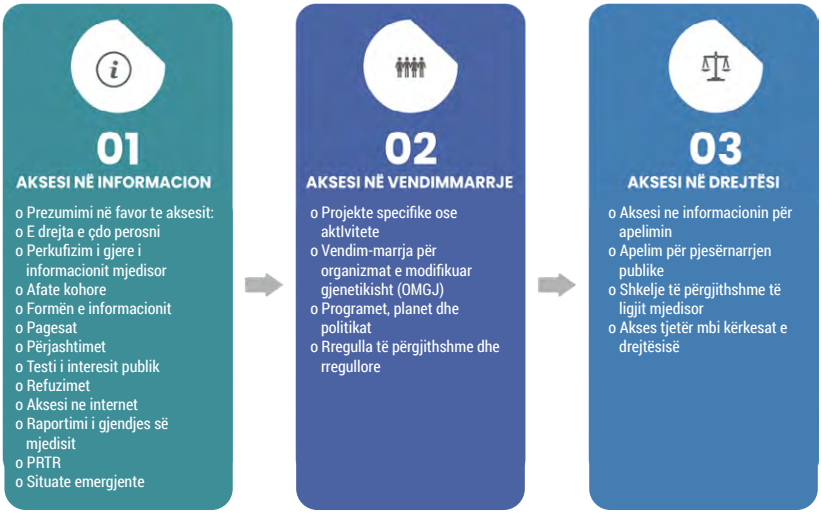

Figura 12: *Shtyllat e ndërtimit të Konventës së Aarhus-it (Parimet)*

8 UNECE, Aarhus Convention. Content of the Convention | UNECE

Figura 13: *Kuadri institucional i Konventës së Aarhus-it*

Përputhshmëria

Neni 15 i Konventës së Aarhus-it për shqyrtimin e pajtueshmërisë, kërkon që Takimi i Palëve të vendosë "rregullime opsionale të një natyre jokonfrontuese, jogjyqësore dhe konsultative për shqyrtimin e përputhshmërisë me dispozitat e Konventës". Pas këtij detyrimi, Takimi i palëve krijoi një grup pune për përgatitjen e një mekanizmi të tillë. Në seancën e parë (tetor 2002), Mbledhja e Palëve miratoi vendimin I/7 për shqyrtimin e përputhshmërisë dhe zgjodhi komitetin e parë të përputhshmërisë së Konventës Aarhus. Palët trajtojnë rregullisht çështjet e përputhshmërisë, në bazë të raporteve të Komitetit. Me rekomandimin e Komitetit, ata miratojnë vendime për çështje të përgjithshme të përputhshmërisë dhe gjithashtu vendime për pajtueshmërinë nga palët individuale.[9]

Mekanizmi i pajtueshmërisë mund të aktivizohet në katër mënyra:

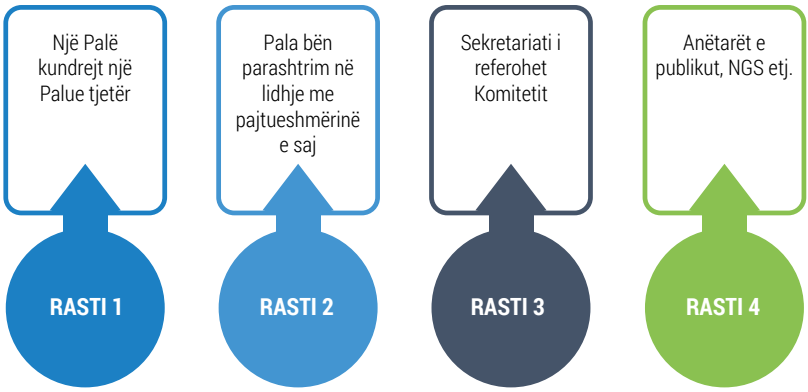

Figura 14: *Aktivizimi i mekanizmit të përputhshmërisë së Konventës së Aarhus-it*

Përveç kësaj, Komiteti mund të shqyrtojë çështjet e pajtueshmërisë me iniciativën e tij dhe të bëjë rekomandime; për-

9 UNECE. Aarhus Convention. Background | UNECE

gatit raporte mbi pajtueshmërinë ose zbatimin e dispozitave të Konventës me kërkesë të Takimit të Palëve; dhe monitorojnë, vlerësojnë dhe lehtësojnë zbatimin dhe pajtueshmërinë me kërkesat e raportimit sipas nenit 10, paragrafi 2, të Konventës.

2.6.2 Konventa e Espoo-s

Konventa e UNECE për aksesin në informacion, Konventa për vlerësimin e ndikimit në mjedis në një kontekst ndërkufitar (Espoo, 1991) - Konventa 'Espoo (VNM)	Hyrë në fuqi: 1991 Palët: 47 Aderimi i AL: Pika Fokale: MTM

Konventa për vlerësimin e ndikimit në mjedis në një kontekst ndërkufitar (Espoo, 1991) - Konventa 'Espoo (VNM) përcakton detyrimet e Palëve për të vlerësuar ndikimin mjedisor të aktiviteteve të caktuara në një fazë të hershme të planifikimit. Ajo përcakton gjithashtu detyrimin e përgjithshëm të shteteve për të njoftuar dhe konsultuar njëri-tjetrin për të gjitha projektet kryesore në shqyrtim që ka të ngjarë të kenë një ndikim të dukshëm të pafavorshëm mjedisor përtej kufijve. 20 nene dhe 7 Shtojca Pjesëmarrja Publike.

Neni 3 (8) I konventës shprehet se palët e interesuara do të sigurojnë që publiku i Palës së prekur në zonat që mund të preken të informohet dhe t'u sigurohet mundësia për të bërë komente ose kundërshtime mbi aktivitetin e propozuar dhe për transmetimin e këtyre komenteve ose kundërshtimeve ndaj autoritetit kompetent të Palës së origjinës, ose drejtpërdrejt te ky autoritet ose, kur është e përshtatshme, përmes Palës së origjinës. Organizatat publike dhe joqeveritare (OJQ-të) kanë një rol jetësor për të luajtur në zhvillimin, zbatimin dhe mbështetjen e Konventës për Vlerësimin e Ndikimit në Mjedis në një Kontekst Ndërkufitar (Konventa e VNM) dhe Protokollit të saj mbi Vlerësimin Strategjik të Mjedisit (Protokolli i VSM-së).

Publiku dhe OJQ-të mund të përfshihen përmes:

• Pjesëmarrja në vlerësimin mjedisor të projekteve që kanë ndikime ndërkufitare, sipas Konventës së VNM

• Pjesëmarrja në vlerësimin mjedisor të planeve dhe programeve (dhe ndoshta politikave dhe legjislacionit), sipas Protokollit të VSM-së

• Inkurajimi i qeverisë së tyre për të ratifikuar dhe zbatuar plotësisht Konventën dhe Protokollin

Takimi i Palëve. Neni 11 i Konventës specifikon:

1. Palët do të takohen, aq sa është e mundur, në lidhje me sesionet vjetore të Këshilltarëve të Lartë të Qeverive të ECE për Problemet e Mjedisit dhe Ujit. Takimi i parë i palëve do të thirret jo më vonë se një vit nga data e hyrjes në fuqi të kësaj Konvente. Pas kësaj, takimet e Palëve do të mbahen në raste të tjera që mund të konsiderohen të nevojshme nga një takim i Palëve, ose me kërkesë

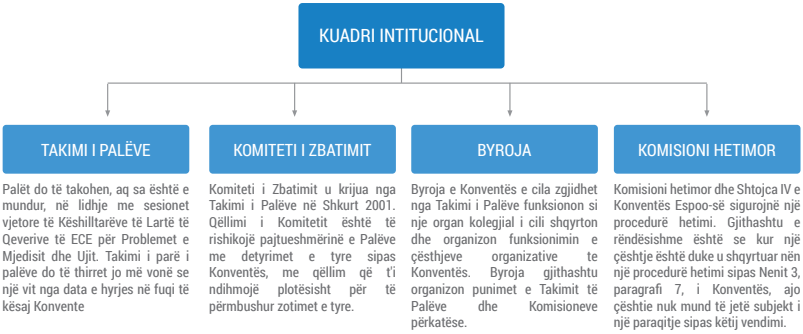

Figura 15: *Kuadri institucional, Konventa e Espoo-s*

me shkrim të ndonjë Pale, me kusht që, brenda gjashtë muajve nga kërkesa që t'u komunikohet atyre nga sekretariati, ajo mbështetet nga të paktën një e treta e Palëve.

2. Palët do të mbajnë nën shqyrtim të vazhdueshëm zbatimin e kësaj Konvente dhe, duke pasur parasysh këtë qëllim, do të:

a) Rishikojnë politikat dhe qasjet metodologjike të vlerësimit të ndikimit në mjedis nga Palët me synimin për të përmirësuar më tej procedurat e vlerësimit të ndikimit në mjedis në një kontekst ndërkufitar.

b) Shkëmbimi i informacionit në lidhje me përvojën e fituar në lidhjen dhe zbatimin e marrëveshjeve bilaterale dhe multilaterale ose rregullime të tjera në lidhje me përdorimin e vlerësimit të ndikimit në mjedis në një kontekst ndërkufitar në të cilin një ose më shumë palë janë palë.

c) Të kërkojë, kur është e përshtatshme, shërbimet e organeve kompetente ndërkombëtare dhe komiteteve shkencore në aspektet metodologjike dhe teknike që kanë të bëjnë me arritjen e qëllimeve të kësaj Konvente.

d) Në takimin e tyre të parë, merrni parasysh dhe miratoni me konsensus rregullat e procedurës për takimet e tyre.

e) Merr në konsideratë dhe, kur është e nevojshme, miraton propozime për ndryshime në këtë Konventë.

f) Merrni parasysh dhe ndërmerrni çdo veprim shtesë që mund të kërkohet për arritjen e qëllimeve të kësaj Konvente.

Komiteti i Zbatimit: u krijua nga Takimi i Palëve në Shkurt 2001. Qëllimi i Komitetit është të rishikojë pajtueshmërinë e Palëve me detyrimet e tyre sipas Konventës, me qëllim që t'i ndihmojë plotësisht për të përmbushur zotimet e tyre. Komiteti u krijua nga Takimi i Palëve në Shkurt 2001 (vendimi II / 4 i Takimit të dytë të Palëve, i rishikuar si vendimi III / 2, i cili siguron strukturën dhe funksionet e Komitetit të Zbatimit dhe procedurat për rishikimin e pajtueshmërisë) .

Komiteti përbëhet nga tetë anëtarë, të emëruar nga Palët që, nga ana tjetër, zgjidhen nga Takimi i Palëve. Alternuesit zgjidhen për çështjet e Protokollit.

Komisioni hetimor: Neni 3 dhe Shtojca IV e Konventës Espoo-së sigurojnë një procedurë hetimi. Gjithashtu e rëndësishme është paragrafi 15 i shtojcës së vendimit III / 2 ("Kur një çështje është duke u shqyrtuar nën një procedurë hetimi sipas Nenit 3, paragrafi 7, i Konventës, ajo çështje nuk mund të jetë subjekt i një paraqitje sipas këtij vendimi. ").

Zbatimi dhe përputhshmëria

Komiteti hap një çështje në 2 raste:

- Nëse një shtet hap një çështje për mos-përputhshmëri të palës tjetër

- Merr një nismë vetë kur njoftohet për raste mos-pajtueshmërie

Rasti I dytë aplikohet për OJQ/publikun dhe mund të dërgohet një ankimim (që në fakt quhet informim) sipas një modeli të gatshëm që gjendet në faqen e Konventës.

2.6.3 Konventa e Bernës

Konventa e KiE për ruajtjen e habitateve dhe jetës së egër në kontinentin Evropian. (Bernë, 1979) - Konventa e Bernës	Hyrë në fuqi: 1982 Palët: 51 Aderimi i AL: 1999 Pika Fokale: MTM

Qëllimi dhe përmbledhje

Konventa e Bernës është i vetmi Traktat për ruajtjen e natyrës në Evropë. është themeluar nga Këshilli i Evropës në 1979 dhe është nënshkruar nga Bashkimi Evropian dhe 51 vende që janë të angazhuara për të mbrojtur jetën e egër, si speciet ashtu edhe habitatet e tyre.

Institucionet e Konventës së Bernës

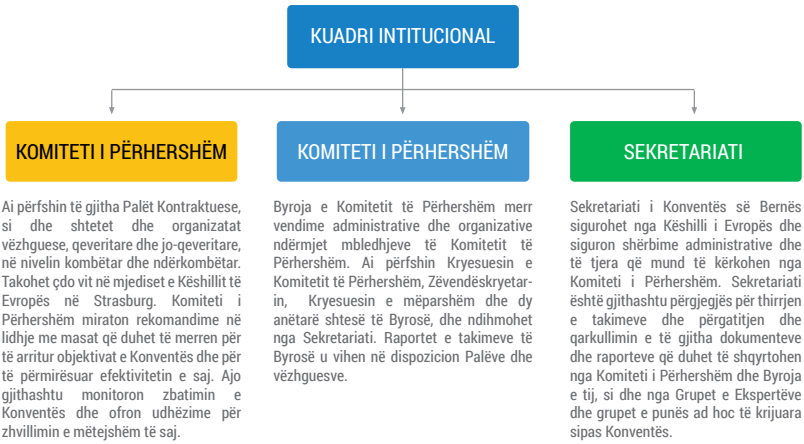

Figura 16: *Kuadri institucional, Konventa e Bernës*

Zbatueshmëria dhe rastet a ankimimeve

Sistemi i shkresave të çështjeve, që daton që nga viti 1984, është një mjet unik monitorimi i bazuar në ankesa për shkelje të mundshme të Konventës që mund të paraqiten nga OJQ-të apo edhe qytetarë privatë. Ankesat e marra në këtë mënyrë përpunohen nga Sekretariati, Byroja dhe, kur është veçanërisht e rëndësishme, gjithashtu nga Komiteti i Përhershëm, në përputhje me meritat e tyre dhe në bazë të informacionit të paraqitur. Kur Komiteti i Përhershëm ose Byroja e tij vlerëson se nevojiten informacione të mëtejshme, ata mund të rregullojnë vizitat në vend nga ekspertë të pavarur, të cilët raportojnë tek Komiteti i Përhershëm. Komiteti i Përhershëm mund të rishikojë zbatimin e Konventës në një palë kontraktuese duke analizuar raportet ligjore dhe të politikave të përgatitura nga ekspertë të pavarur.

Mekanizmi i ankimit të Konventës se Bernës

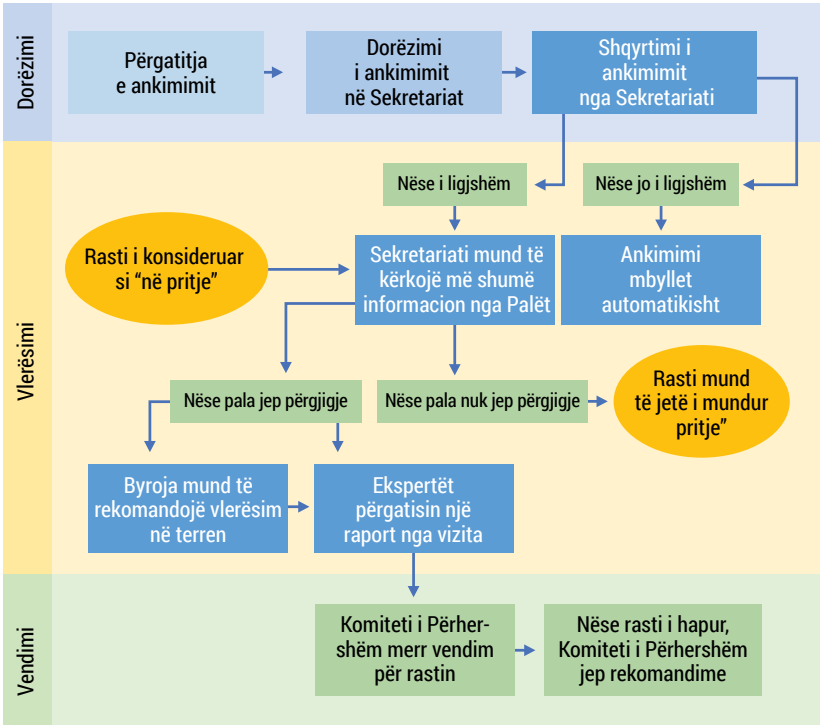

Figura 17: *Paraqitje skematike e procesit dhe mekanizmit të ankimimimit pranë Konventës së Bernës*

2.6.4 Konventa e Bazelit

Konventa e Bazelit për kontrollin e Lëvizjeve Ndërkufitare të Mbetjeve të rrezikshme dhe Shkatërrimin e tyre	Hyrja në fuqi: 05/05/1992 Palët: 186 Ratifikimi AL: 29.06.1999 Pika Fokale: MTM

Konventa e Bazelit e vitit 1989 është marrëveshja më e rëndësishme ndërkombëtare juridikisht detyruese lidhur me mbetje të rrezikshme dhe të tjera. Gjatë dekadës së parë, fokusi kryesor i Konventës ishte përpunimi i kontrollit mbi lëvizjen ndërkufitare të lëndëve të rrezikshme, që është lëvizja e mbetjeve të tilla nëpër kufijtë ndërkombëtarë dhe zhvillimi i kritereve për menaxhimin e shëndoshë mjedisor të mbetjeve. Kohët e fundit, puna e Konventës ka theksuar zbatimin e plotë të traktatit, angazhimet, promovimi i menaxhimit të shëndoshë mjedisor të mbetjeve të rrezikshme, dhe qasja e ciklit jetësor dhe minimizimi i gjenerimit të mbetjeve të rrezikshme.

Objektivi

Sipas Preambulës, Konventa e Bazelit ka synim reduktimin e prodhimit të mbetjeve, kontrollin e rreptë të lëvizjeve ndërkufitare të mbetjeve të rrezikshme dhe menaxhimin e shëndoshë të mbetjeve të rrezikshme dhe mbetjeve të tjera.

Objektivi	Reduktimi i mbetjeve	Kontrolli i rreptë i lëvizjeve ndërkufitare	Menaxhim i drejtë i mbetjeve

Figura 18: *Parimet e Konventës së Bazelit*

Qasja: Konventa e Bazelit ka 29 nene dhe 7 Anekse që specifikojnë 47 rryma të mbetjeve dhe 35 kërkesa njoftimi.

Shtojca I	Kategoritë e mbetjeve për tu kontrolluar
Shtojca II	Kategoritë e mbetjeve që kërkojnë konsiderata të veçanta
Shtojca III	Lista e karakteristika të rrezikshme
Shtojca IV	Operacionet e shkatërrimit
Shtojca VA	Informacioni që duhet të sigurohet për njoftimin
Shtojca VB	Informacioni që duhet të sigurohet për dokumentin e lëvizjes
Shtojca VI	Arbitrazhi
Shtojca VII	Palët dhe shtetet e tjera të cilat janë anëtarë të OECD, BE dhe Lichtenstein

Tabela 2: *Përmbajtja e Konventës së Bazelit*

Sistemi i tij rregullator përqendrohet në konceptin e pëlqimit paraprak të detajuar në Nenin 6. Ai siguron që lëvizja ndërkufitare e mbetjeve të rrezikshme bazohet në pëlqimin e shteteve të prekur.

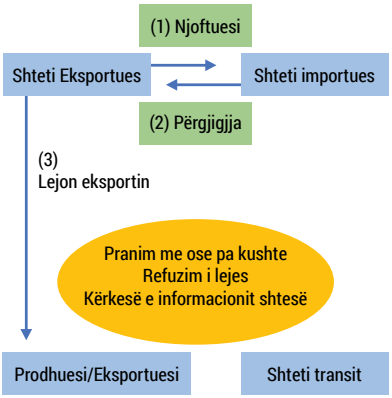

Figura 19: *Paraqitje e skemës së qarkullimit të mbetjeve të rrezikshme sipas Konventës së Bazelit*

Në rast se një lëvizje e mbetjeve të rrezikshme kryhet në mënyrë të paligjshme ose jo të plotë, Konventa e Bazelit i atribuon përgjegjësinë dhe imponon detyrën për të siguruar asgjësim të sigurt, qoftë duke ri-importuar në shtetin e prodhimit ose ndryshe. Mbetjet e rrezikshme nuk mund të eksportohet në Antarktidë, në një shtet jo palë në Konventën e Bazelit ose në një Palë pasi ka ndaluar importin e mbetjeve të rrezikshme.

Përmbajtja

Teksti i Konventës mund të ndahet përafërsisht në nene që japin kontekstin për mirëkuptimin e saj, nenet që formulojnë angazhime për Palët, nenet që krijojnë institucionet, dhe nenet që vendosin procedura për të siguruar përputhshmërinë.

Përputhshmëria

Për të monitoruar pajtueshmërinë me Konventën e Bazelit, neni 13 kërkon që palët të transmetojnë informacione të ndryshme në lidhje me aktivitetet e zbatimit për Sekretariatin. Për rastet e mosmarrëveshjeve rreth zbatimi i Konventës, neni 20 parashikon një mekanizëm për zgjidhjen e mosmarrëveshjeve që mund të përfshijë arbitrazhin në përputhje me Aneksin VI.

Komiteti i Zbatimit dhe Pajtueshmërisë

• Krijuar në 2002

• Qëllimi është të ndihmojë Palët të respektojnë detyrimet e tyre sipas Konventës, dhe të lehtësojë, promovojë, monitorojë dhe sigurojë zbatimin dhe përputhshmërinë me detyrimet sipas Konventës.

Ka një mandat të dyfishtë:

- Rishikim të çështjeve të përgjithshme të zbatimit P.sh. Raportimi, kuadri ligjor
- Aplikime specifike të palëve që ha-

Figura 20: *Përmbajtja e Konventës së Bazelit*

sin vështirësi në zbatim dhe përputhshmëri

Komiteti ka 15 anëtarë të emëruar nga palët me përfaqësim të pashuar sipas 5 rajoneve Gjeografike të UN.

- Zgjidhen deri në 2 mandate me nga 5 vjet
- Vendimmarrja 2/3 pra 8 anëtarë
- Nëse s'ka konsensus atëherë gjithë mendimet e anëtarëve reflektohen në vendim

Kush mund të dorëzojë një ankimim pranë Komitetit?

Parashtresa specifike mund t'i bëhen Komisionit nga:

a) Një Palë në lidhje me zbatimin dhe vështirësitë e pajtueshmërinë – të njohura si vetë-dorëzimi i Palës (Paragrafi 9(a));

b) Një Palë në lidhje me zbatimin dhe pajtueshmërinë nga një palë tjetër me të cilën është e përfshirë drejt-përdrejt sipas Konventës - i njohur si një paraqitje nga Pala në Palë; Para se

c) të bëjë paraqitjen e tij, Pala duhet të informojë Palën tjetër për qëllimin e saj dhe të dyja Palët duhet të përpiqen ta zgjidhni çështjen përmes konsultimeve (Paragrafi 9(b));

d) Sekretariati i Konventës së Bazelit, në lidhje me vështirësitë e një Pale me detyrime specifike sipas Konventës për t'i transmetuar informacion Sekretariatit (informacion për të caktuar kontaktet e vendit në përputhje me nenin 5 dhe raportet kombëtare në përputhje me Paragrafi 3 i nenit 13), me kusht që çështja të mos jetë zgjidhur brenda tre muajve me konsultim të Sekretariatit me Partinë në fjalë – i njohur si një paraqitje e Sekretariatit (Paragrafi 9(c)).

Grafiku më poshtë paraqet një panoramë për procedurën specifike të ankimimit.

2.6.5 Konventa e Helsiniki-t

Konventa për mbrojtjen dhe përdorimin e rrjedhave ujore ndërkufitare dhe liqeneve ndërkombëtare (Konventa e Ujit)	Ka hyrë në fuqi: 1996 Palët: 46 palë Ratifikimi: 5.01.1994 Pika fokale: AMBU

Konventa për mbrojtjen dhe përdorimin e rrjedhave ujore ndërkufitare dhe liqeneve ndërkombëtare (Konventa e Ujit) është një instrument juridik ndërkombëtar unik dhe platformë ndërqeveritare e cila synon të sigurojë përdorimin e qëndrueshëm të burimeve ujore ndërkufitare duke lehtësuar bashkëpunimin. Fillimisht i negociuar si një instrument rajonal, ai është hapur për aderim për të gjitha shtetet anëtare të OKB-së në vitin 2016.

Qëllimi i konventës

Konventa numëron 41 Palë ose vende anëtare. "Ujërat ndërkufitarë" (neni 1

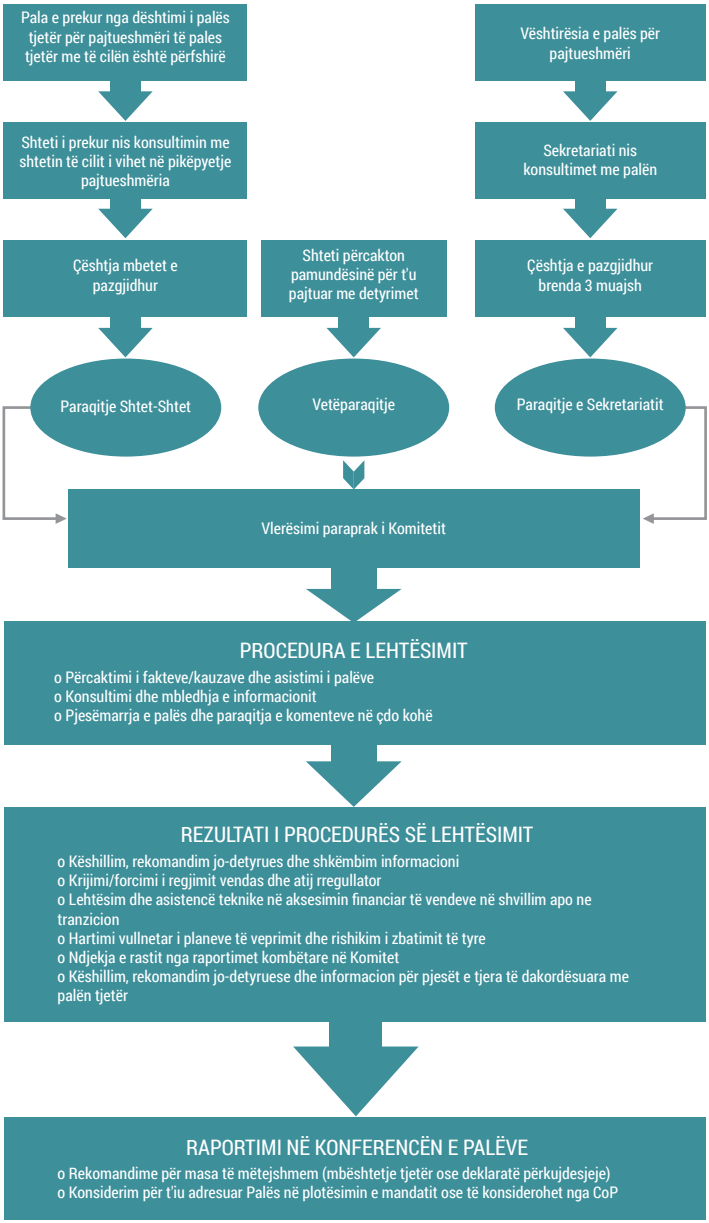

Figura 21: *Paraqitje skematike e procesit dhe mekanizmit të ankimimimit pranë Konventës së Bazelit*

(1)) - Ujërat sipërfaqësorë ose nëntokësorë që shënojnë, kalojnë ose ndodhen në kufij midis dy ose më shumë shtetesh (neni 1 (1). Zhvillimi i politikave, programeve dhe strategjive të harmonizuara që mbulojnë zonat përkatëse të pellgut ujëmbledhës (neni 2 (6))

Zbatueshmëria

Komiteti i Zbatueshmërisë. Komiteti i Zbatimit sipas Konventës së Ujit u krijua në sesionin e gjashtë të Takimit të Palëve në Konventë (Romë, 28-30 nëntor 2012) i cili miratoi vendimin VI/1 për mbështetjen e zbatimit dhe përputhshmërisë. Themeluar në 2012 për parandalimin e mosmarrëveshjeve dhe ndihmë praktike të orientuar nga çështjet. 9 anëtarë në aftësi personale, avokatë dhe profesionistë të shquar të ujit, të zgjedhur nga Takimi i Palëve midis kandidatëve. Takohet dy herë në vit në mënyrë të hapur, publike dhe transparente. Procedurat (procedura këshilluese, iniciativa e Komitetit dhe të tjera). Masat (plani kombëtar i zbatimit, marrëveshja ndërkufitare e ujit, ndërtimi i kapaciteteve, lehtësimi i ndihmës teknike), mund të rekomandojnë masa më të forta për Takimin e Palëve.

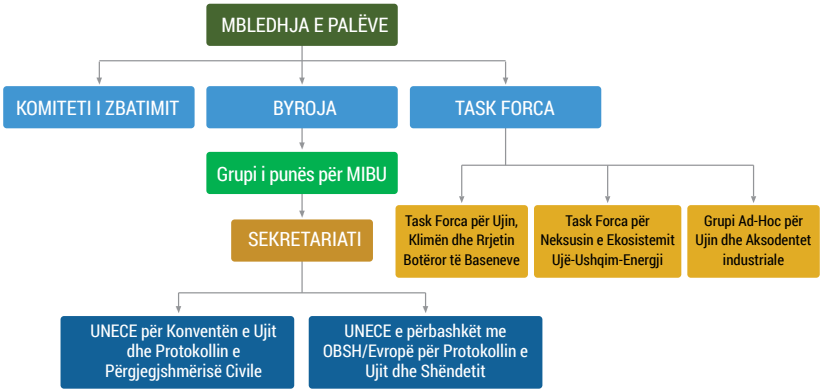

Figura 22: *Kuadri Institucional i Konventës së Helsinkit*

3.

E drejta mjedisore në Shqipëri

E drejta mjedisore është tërësia e normave ligjore që rregullon marrëdhënien e njeriut me mjedisin. Kësaj marrëdhënie po i jepet çdo herë e më tepër rendësi me synimin e një mjedisi të shëndetshëm. Si një e drejtë themelore, e drejta e qytetarëve për tu informuar mbi gjendjen e mjedisit dhe detyrimi për mbrojtjen e tij garantohen drejt për së drejti nga Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë si akti ligjor më i lartë në hierarkinë e normave. Të drejtat mjedisore përfshihen në kategorinë e të drejtave ku institucionet shtetërore kanë detyrimin të veprojnë për të garantuar një mjedis të shëndetshëm dhe ekologjikisht të përshtatshëm për brezat e sotëm dhe të ardhshëm. Autoritetet publike marrin shpesh vendime që mund të kenë efekte të rëndësishme në mjedis si dhe në shëndetin publik dhe mirëqenien e qytetarëve, prandaj duhet të kenë gjithmonë në konsideratë detyrimin kushtetues për një mjedis të shëndetshëm.

3.1 Kushtetuta

Në nenin 56 Kushtetuta sanksionon të drejtën e qytetarëve për të marrë informacion mbi gjendjen e mjedisit dhe për mbrojtjen e tij nga institucionet shtetërore. Pjesëmarrja e publikut në vendimmarrjen mjedisore u mundëson qytetarëve të shprehen dhe vendimmarrësve të konsiderojnë opinionet dhe shqetësimet të cilat janë të rëndësishme për vendimmarrjen. Kjo e drejtë rrit cilësinë, përgjegjshmërinë dhe transparencën e procesit të vendimmarrjes dhe kontribuon në rritjen e ndërgjegjësimit publik në çështjet mjedisore.

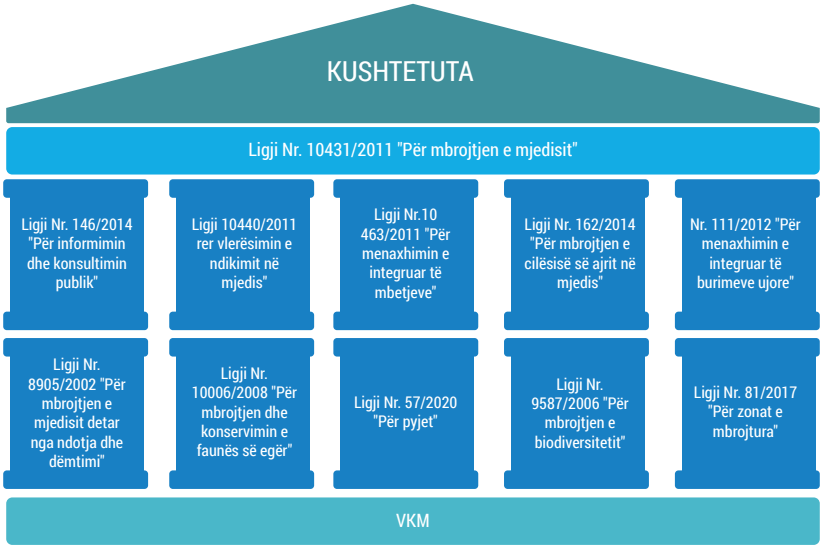

Figura 23: *Paraqitje skematike e kuadrit ligjor mjedisor në Shqipëri*

3.1.1 Ligji Nr. 10431/2011 "Për mbrojtjen e mjedisit".

Ky ligj përbën bazën e legjislacionit mjedisor, duke përcaktuar parimet dhe kushtet e përgjithshme te mbrojtjes së mjedisit. Qëllimi i ligjit është mbrojtja, ruajtja dhe përmirësimi i mjedisit dhe si rrjedhojë edhe i cilësisë së jetës. Parashikimet ligjore janë hartuar të tilla që të garantojnë zhvillim të qëndrueshëm. Në themel të këtij ligji qëndrojnë parimet mbi bazë të së cilave ngrihen të gjitha përcaktimet e tjera ligjore si kërkesat, përgjegjësit, rregullat dhe procedurat për mbrojtjen e mjedisit.

Ligji parashikon se përbërësit e mjedisit: ajri, uji, toka dhe natyra duhet të mbrohen nga ndotja me anë të masave përkatëse si dhe të përmirësohet cilësia e tyre. Me qëllim mbrojtjen e mjedisit autoritetet publike hartojnë dhe zbatojnë strategji dhe plane kombëtare dhe vendore efektive në mënyrë periodike. Në rastin e planeve dhe programeve në fusha të përcaktuara në ligj, planeve dhe programeve në zona të mbrojtura dhe dokumenteve të planifikimit strategjik kryhet vlerësim strategjik mjedisor.

Ligji i ka dhënë një rëndësi të madhe të drejtës për informim duke e ndarë në dy momente:

E drejta e publikut për të kërkuar informacion mjedisor dhe detyrimi i autoriteteve për ta dhënë këtë informacion në kohë;	Detyrimi i autoriteteve publike për të garantuar që publiku ka të gjitha mundësitë për t'u informuar pa bërë një kërkesë paraprakisht, në mënyrë që të ketë mundësi të marrë pjesë në procedurat për identifikimin e gjendjes së mjedisit, hartimin dhe miratimin e strategjive, planeve e programeve që kanë të bëjnë me mbrojtjen e mjedisit.

3.2 Ligji Nr. 146/2014 "Për informimin dhe konsultimin publik"

Projekt dokumentet e strategjive kombëtare, planet, politikat me interes të lartë publik i nënshtrohen procesit të njoftimit dhe konsultimit publik. Ndryshe nga ligjet e tjerë që parashikojnë parimisht detyrimin e autoriteteve për të zhvilluar konsultimin publik, ky ligj parashikon rregullat dhe procedurën e zhvillimit të konsultimit publik dhe pjesëmarrjes së publikut në proceset politikëbërës dhe vendimmarrëse.

Ky ligj garanton të drejtën e publikut për tu informuar, konsultuar, për tu përfshirë në vendimmarrje duke bashkëpunuar me organet publike në mënyrë që ndikimi i publikut në vendimmarrje të jetë sa më i lartë.

Këto të drejta përbëjnë detyrim për organet publike, të cilat duhet të krijojnë mundësi për pjesëmarrjen e publikut në vendimmarrje bazuar në:

Parimin e transparencës, duke mundësuar përhapje të gjerë të informacionit që i nënshtrohen njoftimit dhe konsultimit me mjetet më efektive;	**Parimin e efektshmërisë**, duke krijuar mekanizma që lehtësojnë pjesëmarrjen e publikut si dhe marrjen parasysh të rekomandimeve të tyre;	**Parimin e përgjegjësisë** lidhur me pasojat që mund të vijnë nga shkelja e detyrimeve ligjore.

Tabela 3: *Parimet e ligjit për informimin dhe konsultimin publik*

Fillimisht organet publike duhet të marrin të gjitha masat që të bëjnë publike të gjitha aktet që i nënshtrohen njoftimit

dhe konsultimit publik me anë të publikimit në regjistrin elektronik të projekt akteve, në programin e transparencës. Organizimi i takimeve publike përbën një të drejtë që lihet në diskrecion të organit publik. Nëse nuk organizohet një takim publik, konsultimi publik organizohet në mënyrë shkresore me anë të dorëzimit të rekomandimeve/opinioneve në institucionin publik ose elektronikisht, brenda afatit të përcaktuar.

Në rastet kur organi publik e sheh të nevojshme mund të publikojë një njoftim paraprak për aktin që do të hartojë për të siguruar informacion nga palët e interesuara. Në mënyrë që kontributi i palëve të interesuara të jetë sa më efektiv, duhet të pajisen me gjithë informacionin e nevojshëm. Në rast mossigurimi të gjithë informacionit nga organi publik, palët e interesuara kanë të drejtë të bëjnë kërkesë kryesish. Komentet dhe rekomandimet duhet të jepen brenda 20 ditëve nga data e njoftimit ose 40 ditëve për akte komplekse.

Për një pjesëmarrje sa me efektive, në rastin e një procedure që zhvillohet me anë të takimeve publike, për shkak të rëndësisë së projektaktit dhe interesit të lartë të publikut, ky i fundit informohet jo më pak se 20 ditë pune përpara takimit së bashku me kopje të projektatit.

Gjatë takimit mbahen procesverbale ku pasqyrohen komentet dhe rekomandimet e dhëna nga pjesëmarrësit. Shqyrtimi i tyre bëhet nga organi publik përgjegjës për hartimin e projektaktit, i cili vendos për pranimin ose refuzimin e arsyetuar të rekomandimeve të marra nga palët e interesuara të konsultuara, duke i bërë ato publike.

Në rast se palëve të interesuara u janë cenuar të drejtat e parashikuara nga ky ligj, ato kanë të drejtë të bëjnë ankim administrativ tek titullari i institucionit që ka hartuar aktin, kur projektakti nuk është miratuar ende dhe në rast miratimi tek Komisioneri për të Drejtën e Informimit dhe Mbrojtjen e të Dhënave Personale brenda 30 ditëve nga miratimi. Kur titullari konstaton shkelje nga organi publik përgjegjës, njofton palën dhe mundëson reflektimin e vërejtjeve të paraqitura nga ankuesi duke i dhënë mundësinë të paraqesi rekomandime, kurse Komisioneri pas shqyrtimit të qëndrimit të organit publik dhe të ankesës së palës së interesuar, nëse konstaton shkelje i propozon organit publik përgjegjës marrjen e masave administrative ndaj personit/personave përgjegjës.

3.3 Ligji për Vlerësimin e Ndikimit në Mjedis (10440/2011)

Me qëllim mbrojtjen e mjedisit nga projektet e propozuara publike ose private të cilat mund të shkaktojnë efekte të drejtpërdrejta ose jo të drejtpërdrejta para miratimit të tyre ky ligj parashikon rregullat dhe procedurat për parandalimin, minimizimin dhe kompensimin e dëmeve në mjedis.

Procedura e vlerësimit të ndikimit në mjedis përfshin:

a) procesin paraprak të vlerësimit të ndikimit në mjedis;

b) procesin e thelluar të vlerësimit të ndikimit në mjedis.

Projektet të cilat i nënshtrohen procesit paraprak të vlerësimit të ndikimit në mjedis janë të mirë përcaktuara në shtojcat të cilat i bashkëlidhen këtij ligji, ndërkohë që për projektet që i nënshtrohen procesit të thelluar të vlerësimit të ndikimit në mjedis, përveç atyre të listuar në shtojcën 1, i nënshtrohen edhe ato projekte të shtojcës II për të cilat AKM-ja e vlerëson të nevojshme. Për projektet që i nënshtrohen procesit të thelluar të vlerësimit të ndikimit në mjedis, ministri në përfundim të procedurës lëshon deklaratën mjedisore në bazë të secilës vendos:

a) Miratimin e lejes;

b) Miratimin e lejes me plotësimin e disa kushteve

c) Refuzimin e kërkesës për leje në rastin e ndikimeve negative në mjedis me pasoja afatgjata.

Pjesë e procedurës janë edhe njësitë e qeverisjes vendore dhe ministritë e linjës të cilat pasi marrin në dorëzim dokumentacionin japin mendim sipas funksioneve dhe përgjegjësive përkatëse. Një rol të rëndësishëm luan edhe publiku i prekur nga projekti i propozuar dhe organizatat jofitimprurëse. Zhvilluesi i projektit që i nënshtrohet procedurës së thelluar të VNM-së ka detyrimin ti informojë dhe të konsultohet me ta, pasi përbënë pjesë te dokumentacionit të nevojshëm që dorëzohet për deklaratën mjedisore. Ndërkohë dëgjesën me publikun dhe OJF-të e zhvillon AKM-ja në bashkëpunim me organet e qeverisjes vendore dhe zhvilluesin e projektit. Mendimet e tyre janë të domosdoshme për vendimmarrjen e VNM-së.

Autoritetet të cilat kanë për detyrë të lëshojnë leje ose licensa për veprimtari të caktuara janë të detyruara të marrin në konsideratë deklaratën për VNM-n ose Lejen Mjedisore. Në rast se merr një vendim në kundërshtim me deklaratën duhet të jap argumentet përkatëse. Nëse veprimtaria apo projekti, që i është nënshtruar procesit të VNM-së, nuk fillon zbatimin në terren brenda 2 vjetëve nga data e miratimit të deklaratës apo vendimi për VNM-në, atëherë këto dokumente konsiderohen të pavlefshme dhe procesi i VNM-së fillon nga e para.

Ky ligj aplikohet edhe për projekte të propozuara të cilat veçmas apo së bashku me projekte të tjera të realizuara ose propozuara kanë efekt negative të rëndësishëm mbi integritetin e një zone veçanërisht të mbrojtur. Në këtë rast autoriteti përgjegjës nuk lejon zhvillimin përveç kur nuk ka zgjidhje tjetër ose kur prevalojnë interesa madhorë të publikut si siguria e publikut apo shëndeti i njeriut apo me efekte pozitive të rëndësishme për publikun.

Në rastin e një projekti me efekt ndërkufitar, AKM-ja me marrjen e raportit të VNM-së nga një shtet tjetër informon ministrinë për të filluar bisedimet ose në rast se merr dijeni kryesisht, kërkon informacion në lidhje me projektin. Në këtë rast ndiqen procedurat e vlerësimit të ndikimit në mjedis ndërkufitar të cilat rregullohen me ligje dhe akte nënligjore dhe nga marrëveshje ose konventa ndërkombëtare.

3.4 Ligji 10006/2008 "Për mbrojtjen dhe konservimin e faunës së egër"

Ky ligj ka për qëllim mbrojtjen, menaxhimin dhe kontrollin e faunës së egër, me synim për të ruajtur llojet, popullatat, habitatet ku ato jetojnë, rrugët e shtegtimit, si dhe për të siguruar kërkesat e tyre për ushqim, strehim dhe shumim. Fauna e egër në territorin e Republikës së Shqipërisë është pasuri kombëtare, që administrohet dhe mbrohet me ligj, në përputhje edhe me konventat përkatëse ndërkombëtarë, ku Republika e Shqipërisë është palë.

Mbrojtja e faunës do të quhet e përshtatshme sipas këtij ligji nëse do të bëhet sipas llojit, gjendjes dhe habitatit ku jeton. Ky ligj garanton mbrojtjen në përgjithësi të florës dhe faunës por duke e diferencuar shkallën e mbrojtjes për lloji të veçantë. Llojet e kërcënuara dhe endemike gëzojnë mbrojtje të veçantë sa i përket planeve të shumimit, monitorimit të vazhdueshëm, ndalimin ose kufizimin e veprimtarive që shkatërrojnë këto llojeve.

Ky ligj parashikon mbrojtje të habitateve nga veprimtaritë ekonomike me pasoja negative, të faunës së egër nga ndryshimet klimatike me efekte negativ, lëndët dhe mbetjet e rrezikshme, lënde të tjera të dëmshme apo çdo lloj tjetër veprimtarie njerëzore që sjell pasoja, duke parashikuar masat që duhen marrë për të shmangur këto pasoja.

Përjashtimi aplikohet vetëm për interes publik, shëndetësor, kërkime shkencore dhe edukative. Një sërë aktorësh si strukturat menaxhuese, organet e qeverisjes vendore, universitetet e qendrat kërkimore-shkencore dhe OJF-të kanë detyrimin ose të drejtën të hartojnë dhe zbatojnë programe përkujdesje-je për faunën e egër në rastin e fatkeqësive natyrore.

Fauna e egër mbrohet nga një sërë veprimesh të dëmshme ndërkohë që lejohet të përdoret veç për qëllime shkencore, edukimi kulturor, koleksione zoologjike dhe për përfitime produktesh jetësore. Në periudha të caktuara mund të ndalohet përdorimi i tyre, ndërkohë që përdorimi i faunës së egër të mbrojtur është e lejuar vetëm për arsye shkencore, kulturore, edukimi.

Me qëllim monitorim të faunës së egër hartohet programi i biomonitorimit i cili përmban të dhëna të dorëzuara nga persona fizikë e juridikë, publik dhe privatë. Këto të dhëna duhen publikuar me qëllim informimin e publikut.

Këshilli Kombëtar për Faunën e Egër

është organi konsultativ që ndihmon në lehtësimin e zbatimit të dispozitave të këtij ligji dhe të akteve të tjera nënligjore, kurse policia Pyjore dhe Inspektorati që mbulon fushën e peshkimit janë organe të specializuara për kontrollin e zbatimit të dispozitave të këtij ligji, të akteve nënligjore në zbatim të tij, si dhe të konventave përkatëse, ku Republika e Shqipërisë është pale.

3.5 Ligji për Zonat e Mbrojtura

Qëllimi i këtij ligji është të sigurojë mbrojtje të veçantë të zonave të mbrojtura mjedisore dhe përbërësve të rëndësishëm të biodiversitetit dhe të natyrës në to, nëpërmjet shpalljes së zonave të mbrojtura mjedisore, me rëndësi të veçantë për vlerat e tyre natyrore, ekonomike apo sociale, si pjesë e trashëgimisë natyrore dhe kulturore të mjedisit;

Zonat e mbrojtura mjedisore dhe burimet e tyre natyrore e biologjike shpallen, ruhen, administrohen dhe menaxhohen, në bazë të parimit të zhvillimit të qëndrueshëm. Funksionet mjedisore, ekonomike, sociale e kulturore të zonave të mbrojtura realizohen, nëpërmjet:

a) Evidentimit, përcaktimit dhe shtimit të zonave të mbrojtura mjedisore ose zgjerimit të atyre ekzistuese;

b) Sigurimit, ruajtjes, rehabilitimit dhe ripërtëritjes së ekosistemeve të habitateve natyrore, të llojeve, të rezervave dhe të peizazheve natyrore brenda zonave të mbrojtura mjedisore;

c) Përdorimit të qëndrueshëm të zonave të mbrojtura mjedisore, duke integruar elementë të tij në strategjitë, planet, programet dhe vendimmarrjet e të gjitha niveleve

Ligji ka parashikuar mjetet ligjore për ruajtjen e zonave të mbrojtura duke shpallur zonat e mbrojtura me rëndësi të veçantë për vlerat e tyre, zhvillimin e tyre duke përcaktuar kushte lehtësuese dhe informimin e publikut për gjendjen dhe dobishmërinë.

Objektivat ligjor arrihen duke u bazuar në:

a) Parimin e zhvillimit të qëndrueshëm në mënyrë që burimet e tokës të planifikohen dhe menaxhohen me kujdes;

b) Parimin e integrimit të politikave mjedisore me ato ekonomike;

c) Parimin "ndotësi paguan" ku përgjeg-

Zhvillimin	Lehtësimin	Informimin
Zhvillimin dhe mbrojtjen e zonave të mbrojtura mjedisore, pasurive kombëtare me rëndësi të veçantë për vlerat e rralla e të pazëvendësueshme të ekuilibrave natyrorë, biodiversitetit, si detyrim në interes të brezave të sotëm dhe të ardhshëm	Lehtësimin e kushteve për zhvillimin e qëndrueshëm dhe promovimin e vlerësimin e shërbimeve të ekosistemeve (mjedisore);	Informimin dhe edukimin e publikut për gjendjen dhe dobishmërinë e zonave të mbrojtura mjedisore.

Tabela 4: *Parimet e ligjit për zonat e mbrojtura mjedisore*

jësi paguan për rehabilitimin e mjedisit të dëmtuar

d) Parimin e parandalimit të ardhjes së pasojave.

Zonat e mbrojtura mjedisore, sipas llojit të interesit për të cilin ka marrë statusin e mbrojtjes, janë:

1. Zona të mbrojtura me interes kombëtar	22. **Zona të mbrojtura me interes ndërkombëtar ku bëjnë pjesë:** - zonat "Ramsar"; - ii. zonat me interes për Komunitetin Europian (SACs), ku bëjnë pjesë zonat e veçanta të ruajtjes të habitateve dhe të shpendëve (SCI dhe SPAs); - iii. zonat me interes të veçantë ruajtjeje (zonat e rrjetit Emerald); - iv. zonat "Rezervë të biosferës"; - v. zonat e trashëgimisë natyrore.

Tabela 5: *Kategoritë e zonave të mbrojtura me interes kombëtar*

Zonat e mbrojtura mund të jenë shtetërore ose private kurse administrimi i tyre bëhet në 4 forma: shtetërore, private, bashkiake dhe të kombinuara.

Ministria përgjegjëse për zonat e mbrojtura mjedisore përgatit planin e shpalljes së zonave të mbrojtura në bashkëpunim me ministritë përgjegjëse duke marrë parasysh rrjetin ekzistues të zonave të mbrojtura. Shpallja e zonave të mbrojtura ose ndryshimi apo heqja e statusit mund të bëhet edhe me kërkesë të çdo institucioni shtetëror, organizate jofitimprurëse ose komunitet. Plani publikohet në faqen zyrtare të ministrisë përgjegjëse në mënyrë që çdo person i interesuar brenda 1 muaji të bëjë sugjerim ose vërejtje. Pas hartimit të propozimit ministri propozon projektvendimin e Këshillit të Ministrave për shpalljen e zonës.

Këto institucione së bashku me grupet e interesit në drejtim të AKZM-së hartojnë planin e menaxhimit të zonave të mbrojtura. Plani i menaxhimit të zonave të mbrojtura është akti juridik I cili përmban parashikime të detajuara për realizimin e objektivave, politikave, planeve dhe programeve sektoriale. Zbatimi i planeve të menaxhimit monitorohet nga komiteti.

Kategoritë e zonave të mbrojtura mjedisore janë:

Kategoria	Shkalla (IUCN)
Rezervë strikte natyrore/rezervat shkencor (kategoria I)	I
Park kombëtar (kategoria II)	II
Monument natyror (kategoria III)	III
Rezervat natyror i menaxhuar/park natyror (kategoria IV	IV
Peizazh i mbrojtur (kategoria V)	V
Zonë e mbrojtur e burimeve të menaxhuara (kategoria VI)	VI
Park natyror bashkiak (kategoria IV)	IV
Kurorë e gjelbër (kategoria V)	V

Tabela 6: *Kategoritë e zonave të mbrojtursa mjedisore sipas standardeve të IUCN*

Institucionet

Ministria e Turizmit dhe Mjedisit përgjegjëse për zonat e mbrojtura mjedisore është institucioni qendror

politikëbërës për mbrojtjen dhe administrimin e zonave të mbrojtura në Republikën e Shqipërisë.

Agjencia Kombëtare e Zonave të Mbrojtura (AKZM) është institucioni qendror shtetëror përgjegjës për zonat e mbrojtura, në varësi të ministrit dhe ka për detyrë administrimin e kontrollin e tyre në të gjithë territorin e Republikës së Shqipërisë. AKZM funksionon në nivel qendror dhe vendor ne bazë qarku të ashtuquajtura administrata rajonale e zonave të mbrojtura. Ligji parashikon detyrat dhe përgjegjësitë e këtij institucioni ne funksion të mbrojtjes së zonave të mbrojtura. Në funksion të kompetencave menaxhuese bashkitë e realizojnë këtë detyrë në bashkëpunim me administratën rajonale të zonave të mbrojtura dhe me administratën e zonave përkatëse duke krijuar njësinë e mbrojtjes së mjedisit. Për të ndjekur zbatimin e planeve të menaxhimit në zonat e mbrojtura ngrihen komitetet e menaxhimit, me përbërje nga bashkia/bashkitë, brenda territorit administrativ të të cilit/cilave ndodhet zona e mbrojtur, AKZM-ja, nga institucionet vendore që kanë lidhje direkte me to, si të bujqësisë, të turizmit, të infrastrukturës, shoqërisë civile, përfaqësues nga pronarët e pyjeve e kullotave që gjenden në zonat e mbrojtura dhe drejtohen nga prefekti.

Publiku përveç të drejtës për të dhënë kontributin në hartimin e planeve të menaxhimit dhe të shpalljes së zonave të mbrojtura ka edhe detyrimin që të respektojë rregullat dhe kufizimet e vendosura nga administrata e ruajtjes së zonës.

Kontrolli i zonave të mbrojtura bëhet nga **Inspektorati i Policisë Pyjore** dhe administrata e zonës së mbrojtur. Kushdo që dëmton mjedisin e zonave të mbrojtura përgjigjet për dëmtimet, si dhe përballon kostot e riparimit të dëmit e të rehabilitimit të zonës e të kthimit të saj në gjendjen e mëparshme.

3.6 Kodi Penal

Në kuptimin e zakonshëm, krimi mjedisor nënkupton të gjitha veprimet që i shkaktojnë dëm mjedisit. Mirëpo në kuptimin ligjor ky përcaktim në mënyrë të përmbledhur mund të kuptohet si "tërësia e dispozitave që vendosin përgjegjësinë penale (apo administrative/civile kur nuk kemi të bëjmë me vepër penale) për sjelljet e caktuara për shkak të dëmit qoftë ky i mundshëm apo efektiv ndaj mjedisit".

Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë parashikon në nenin 56 të saj se kushdo ka të drejtë të informohet për gjendjen e mjedisit dhe për mbrojtjen e tij. Më tej në kapitullin e objektivave sociale në nenin 59 paragrafi 1 pika d) dhe dh) kushtetuta përmban një rregullim më specifik të mjedisit duke parashikuar që "Shteti, brenda kompetencave kushtetuese dhe mjeteve që disponon, si dhe në plotësim të nismës dhe të përgjegjësisë private, synon një mjedis të shëndetshëm dhe ekologjikisht të përshtatshëm për brezat e sotëm dhe të

ardhshëm; dh) shfrytëzimin racional të pyjeve, ujërave, kullotave dhe burimeve të tjera natyrore mbi bazën e parimit të zhvillimit të qëndrueshëm".

Detyrimet e mësipërme kushtetuese detajohen edhe në akte të rëndësishme ligjore ku përfshihet dhe Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë. Legjislacioni ynë penal garanton mbrojtje juridiko-penale ndaj mjedisit duke marrë përsipër të mbrojë në mënyrë të drejtpërdrejtë marrëdhëniet juridike të vendosura në Kushtetutë apo në ligje të tjera që lidhen me mjedisin. Normat penale sigurojnë mbrojtje të mjedisit nga të gjitha veprimet apo mosveprimet shoqërisht të rrezikshme si të tilla të kundra ligjshme të kryera me faj dhe që shoqërohen me ardhjen e pasojave të rrezikshme. Në kuadër të mbrojtjes juridiko-penale parashikohen dënime konkrete penale të cilat zbatohen nga gjykata ndaj autorëve të këtyre veprave penale.

Jo vetëm individët por edhe personat juridikë përgjigjen penalisht për vepra penale, të kryera në emër ose në dobi të tyre nga organet dhe përfaqësuesit e tyre. Njësitë e qeverisjes vendore përgjigjen penalisht vetëm për veprime të kryera gjatë ushtrimit të veprimtarisë së tyre nga funksionarët e tyre. Përgjegjësia penale e personave juridikë nuk përjashton atë të personave fizikë, të cilët kanë kryer ose janë bashkëpunëtorë në kryerjen e të njëjtave vepra penale. Veprat penale dhe masat ndëshkuese përkatëse, që zbatohen ndaj personave juridikë, si dhe procedura për vendosjen dhe ekzekutimin e tyre rregullohen me ligjin nr. 9754, datë 14.6.2007 "Për përgjegjësinë penale të personave juridikë".

Në Kodin Penal të Republikës së Shqipërisë janë parashikuar figura konkrete të veprave penale kundër mjedisit si edhe dënimet përkatëse për autorët e këtyre veprave penale. Veprat penale kundër mjedisit së bashku me ndryshimet që kanë hyrë në fuqi në datën 08.10.2019 janë parashikuar në Kreun IV të Kodit Penal aktual, si më poshtë:

Nr.	Vepra penale kundër mjedisit	Masa ndëshkimore në varësi te rrezikshmërisë
1.	Neni 201- Ndotja e ajrit, e ujërave dhe e tokës	**Burg deri në 15 vite**
2.	Neni 201/a - Menaxhimi i mbetjeve	**Burg deri në 15 vite**
3.	Neni 201/b - Transportimi i mbetjeve	**Gjobë deri në burgim 5 vite**
4.	Neni 201/c - Aktivitetet e rrezikshme	**Burg deri në 15 vite**
5.	Neni 201/ç - Materialet bërthamore dhe substancat radio-aktive të rrezikshme	**Burg deri në 20 vite**
6.	Neni 202- Dëmtimi i specieve të mbrojtura të florës dhe faunës së egër	**Gjobë deri burgim 7 vite**
7.	Neni 202/a - Tregtimi i specieve të mbrojtura të florës dhe faunës së egër	**Gjobë deri burgim 3 vite**
8.	Neni 202/b - Dëmtimi i habitateve në zonat e mbrojtura mjedisore	**Gjobë deri burgim 5 vite**
9.	Neni 203-Substancat ozonholluese	**Burg nga 1 deri në 7 vite**
10.	Neni 204- Peshkimi i ndaluar	**Gjobë ose burgim deri në 2 vite**
11.	Neni 205- Prerja e paligjshme e pyjeve	**Gjobë ose burgim deri në 1 vit**
12.	Neni 206- Prerja e drurëve dekorativë dhe frutorë	**Burg deri në 3 muaj**
13.	Neni 206/a - Shkatërrimi me zjarr i pyjeve	**Burg deri në 20 vite**
14.	Neni 206/b - Shkatërrimi nga pakujdesia me zjarr i pyjeve dhe i mjedisit pyjor	**Burg deri në 8 vite**
15.	Neni 207- Shkelja e karantinës së bimëve dhe kafshëve.	**Gjobë**

Tabela 7: *Përmbledhje e dënimeve për veprat penale kundër mjedisit*

4.

Rast Studimor: Rruga ligjore e EcoAlbania për mbrojtjen e Vjosës

4.1 Vështrim i përgjithshëm i luginës së Vjosës (vlerat dhe kërcënimet)

- *Vlerat*

Lumi Vjosa në Shqipëri është një nga lumenjtë e fundit të egër të Evropës. Në rrugën e saj mbi 270 km, Vjosa rrjedh e pandikuar në mënyrë të natyrshme, e karakterizuar nga kanione të bukur, rrjedha të rrëmbyeshme, ishuj dhe kthesa që krijojnë gjarpërime të mrekullueshme. Në disa zona shtrati i lumit zgjerohet në më shumë se 2 km në gjerësi. Çfarë e bën këtë lumë vërtetë të veçantë ndërkombëtarisht është fakti, se pothuajse të gjitha degët e tij rrjedhin të pandërprera dhe të paprekura, duke krijuar një rrjet lumor të gjallë si diçka që nuk haset më aktualisht në Evropë.

Burimi kryesor i lumit Vjosa është në territorin grek në afërsi të fshatit Vouvoussa (nga i cili ka marrë dhe emrin). Në 80 km e para të rrjedhës së tij, përmes Greqisë lumi quhet Aoós, ndërsa me hyrjen në territorin shqiptar ai ndryshon emër dhe quhet Vjosë. Në Shqipëri dy tributarët kryesor janë Lumi Drinos (gjithashtu buron në territorin grek) dhe Lumi i Shushicës, i cili gjendet ndërmjet maleve, midis Vlorës dhe Gjirokastrës. Pjesa e poshtme e gjarpërimit zgjerohet në një luginë me ligatina të gjera, duke siguruar habitate për rritjen e peshqve, shpendëve migrues dhe shumë lloje të tjera. Lugina e Vjosës zë një sipërfaqe totale prej 6,700 km^2 nga Greqia në Shqipëri. Prurjet mesatare të shkarkimit në Detin Adriatik janë rreth 204 m^3/s.

Lumi Vjosa në Shqipëri ka një rëndësi pan-evropiane apo edhe globale. Ai përfaqëson një nga sistemet e fundit të lumenjve të mëdhenj të paprekur në Evropë, duke bartur të gjitha llojet e ndryshme të ekosistemeve: nga grykat e ngushta në pjesën e sipërme deri në pjesët e gjera gjarpëruese në pjesën e mesme deri në deltën natyrore afër Detit Adriatik. Njohuritë shkencore në lidhje me Vjosën dhe biodiversitetin e saj ose proceset thelbësore fizike të tilla si transporti i sedimenteve ose sistemet e ujërave nëntokësore janë shumë të kufizuara. Edhe pse të pakta, studimet ekzistuese theksojnë rëndësinë e luginës së lumit si pika e nxehtë e biodiversitetit në Shqipëri që ofron habitate ujore ideale për specie të shumta.

Pellgu ujëmbledhës i lumit Vjosa ofron të gjitha llojet e ekosistemeve lumore, duke përfshirë kanione, pjesë të gjera me ishuj të mëdhenj me zhavorr, kthesa gjarpëruese dhe një grykëderdhje që formëson një nga lagunat më të rëndësishme në Shqipëri, lagunën e Nartës. Në këtë kuadër, Vjosa përfaqëson një nga thesaret natyrore të vendit.

Një pjesë shumë e madhe e amfibëve shqiptarë (13 nga 16 specie të raportuara në Shqipëri, ose më shumë se 80%) dhe zvarranikëve (32 nga 37 specie të raportuara në Shqipëri ose më shumë se 86%) janë të pranishëm në ujëmbledhësin e Vjosës. Një larmi e madhe e specieve të shpendëve është e pranishme (257 specie ose afërsisht 80% e

specieve të njohura në Shqipëri) dhe të lidhura me habitate të ndryshme ujore. Ka më shumë se 70 specie shpendësh, krye- sisht në ligatinat e Deltës së Vjosës. Zona është shtëpia e rreth 70 nga 83 speciet e regjistruara të gjitarëve në Shqipëri (rreth 84%), p.sh., lundra evropiane (*Lutra lutra*), një gjitar i rrezikuar globalisht. Rreth 150 specie të specieve të florës dhe faunës tashmë të njohur që janë renditur në Shtojcat e Konventës së Bernës. Për më tepër, megjithëse nuk është studiuar plotësisht, Vjosa ofron habitat për afërsisht 40 specie të reja për florën dhe faunën shqiptare, nga këto 2 specie të reja për shkencën. (Shumka *et al*., 2018).

Përgjatë lumit ka disa zona të mbrojtura: Rezervat Strikt Natyror(1); Park Kombëtar (1); Monumente të Natyrës (110); Rezervate Natyrore të Menaxhuar (1). Sidoqoftë, ekosistemi lumor ka shërbyer më së shumti si kufi me këto zona të mbrojtura sesa një pjesë integrale e bio-korridoreve. Si i tillë, lumi është me vlerë të jashtëzakonshme, gjë që e bën atë të denjë për një përcaktim të veçantë mbrojtjeje: Parku Kombëtar i parë i një Lumi të Egër në Evropë.

Vjosa me rrjedhje të lirë ka një rëndësi të jashtëzakonshme për lloje të ndryshme të peshqve migrues, d.m.th. për speciet e peshqve të rrezikuar në mënyrë kritike si ngjala (Anguilla anguilla), si dhe speciet sub-endemike të peshqve si gurnecka e Ohrit (*Cobitis ochridana*) dhe gurnecka e Pindit (*Oxynoemacheilus pindus*).

Për sa i përket popullsisë së shpendëve, zona ofron terren për shumimin e (*Burhinus oedicnemus*), baltaku i vogël (*Charadrius dubius*) dhe të tjerë, terren për (*Sterna albifrons*), Kali i Qyqes (Neophron percnopterus) dhe skifterit kthetraverdhë (*Falco naumanni)*, si dhe një habitat i rëndësishëm për lundrën, lloj i kërcënuar (*Lutra lutra*). Për shkak të mungesës së njohurive, statusi i disa specieve është i paqartë, për shembull *Sterna albifrons*, e cila shihet rregullisht në zonën e Poçemit dhe më poshtë, por vendet e folezimit nuk janë regjistruar ende. Proceset morfo-dinamike të patrazuara me zhvendosjen e sasive të mëdha të sedimenteve kanë çuar në një rigjenerim të vazhdueshëm natyror të këtyre habitateve, si dhe në një erozion anësor, duke prodhuar brigje lumenjsh në shkallë të gjerë. Këto ofrojnë baza shumimi për mijëra martina rëre (*Riparia riparia*), për Martin peshkatarin (*Alcedo atthis*) dhe bletëngrënësit (*Merops apiaster*).

Flora e ekosistemit Vjosa është gjithashtu mbresëlënëse. Seksioni më i lartë i lumit bart një larmi të specieve bimore endemike të rrezikuara, siç është *Solenanthus albanicus* i rrezikuar. Lugina e poshtme karakterizohet nga pyje të përziera lisi (*Qurecus sp*.) dhe mëllagjrës (*Arbutus andrachne*); për këtë të fundit lugina e Vjosës përfaqëson habitatin e vetëm në vend. Ky sistem lumor i endur karakterizohet nga brigje të mëdha zhavorri me bimësi pioniere, ishuj, krahë anësorë, pellgje dhe pyje aluviale me rrapishte (*Platanus orienta-*

lis), shelgjishte (*Salix spp*.).

Vetëm vlerat unike të ruajtjes bëjnë që Vjosa të njihet si "mbretëresha" e lumenjve evropianë. Në këtë kontekst, Vjosa konsiderohet si një pikë e nxehtë e biodiversitetit të ujërave të ëmbla dhe një nga zonat e rëndësishme për ruajtjen e ujërave të ëmbla "*in situ*" në Evropë. Për më tepër, paprekshmëria e sistemit lumor e bën atë një laborator në natyrë. Në pellgun ujëmbledhës të Vjosës, deri më tani ekzistojnë vetëm ndërprerje në shkallë të vogël përgjatë disa degëve, gjë që mundëson një dinamikë kryesisht të papenguar përgjatë rrjedhës së saj gjatësore, vertikale dhe anësore. Kjo situatë me ndikim minimal morfologjik antropogjen, krijon një rrjet lumor të gjallë, i cili është i jashtëzakonshëm në shkallë evropiane e globale.

Lumi Vjosa ka një vend të veçantë dhe vendimtar në jetën e përditshme të njerëzve që jetojnë përgjatë brigjeve të tij. Tarracat e saj u sigurojnë fshatrave tokë pjellore për aktivitete bujqësore dhe blegtorale. Bollëku dhe larmia e peshqve është jetike për ekonominë dhe mirëqenien e peshkatarëve vendas. Turizmi rekreativ në Vjosa dhe degët e saj është gjithnjë në rritje, veçanërisht në vitet e fundit në të cilat entuziastët kanë filluar të shijojnë aktivitete të tilla si rafting, kajak, not, etj.

Shumë biznese në shkallë të vogël dhe kompani të reja eko-turistike në zhvillim e kanë mbështetur ekzistencën e tyre në faktin e rrjedhës së pandërprerë të ujërave të Vjosës. Për më tepër, Vjosa dhe uji i saj i pastër kristal kanë pasur një ndikim në zemrat e shqiptarëve dhe vlerat e tyre kulturore. Emri Vjosa vazhdon të jetë shumë i popullor për vajzat në Shqipëri emër që për faqëson bukurinë e lumit dhe natyrën e tij të paprekur.

- *Kërcënimet*

Megjithëse Vjosa është ende kryesisht e padëmtuar, ajo kërcënohet seriozisht nga një sërë problemesh. Në vitet e ardhshme rreth 3,000 diga hidrocentralesh janë planifikuar në Ballkan ndërkohë që rreth 1,000 janë aktualisht në funksionim. Rreth 37% (1,004) projekte HEC-esh planifikuara do të ndërtohen në Zonat e Mbrojtura Mjedisore (Schëarz *et al*., 2018).

Në pellgun ujëmbledhës të Vjosës janë planifikuar 45 hidrocentrale, nga ato vetëm 7 HEC-e të vegjël janë ndërtuar në degët e saj. Kështu, pjesa më e madhe e sistemit të lumenjve është akoma në një gjendje natyrore.

Digat kanë një ndikim të madh dhe të rëndë në disa aspekte të ekosistemeve lumore. Efektet e digave transmetohen në të gjithë gjatësinë e sistemit të lumenjve me ndikime të ndryshme që shfaqen si në zonën e rezervuarëve si dhe në rrjedhën e sipërme dhe në rrjedhën e poshtme të vendndodhjes së digës. Ndikimi më i rëndësishëm negativ është prishja e lidhjes gjatësore të sistemit.

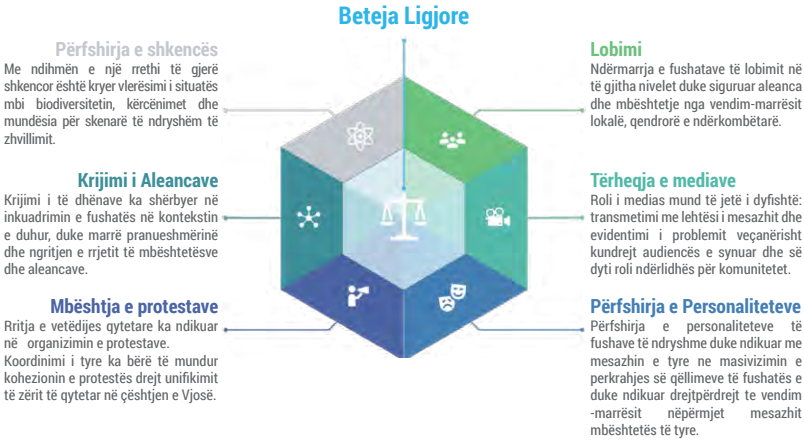

Figura 24: *Paraqitja skematike e strategjisë së fushatës për mbrojtjen e Vjosës*

Digat çrregullojnë procese të qenësishme si rrjedha e energjisë dhe cikli ushqyes (Ru *et al*., 2020), balancimi i sedimenteve dhe lidhja (Gilvear *et al*., 2016, Poff & Hart, 2002, Ëohl, 2019) dhe zvogëlojnë dinamikën hidrologjike (Graf, 2006) duke çuar kështu në një ndërprerje seriale e cila ndikon rëndë në të gjitha pjesët e lumit, jo vetëm në zonën e rezervuarit (Schmutz & Moog, 2018). Studime të shumta zbulojnë trende në shkallë të gjerë të humbjes së specieve të peshkut dhe zvogëlimin e stokut për shkak të humbjes së habitatit, copëzimit të habitateve dhe prishjes së regjimit hidrologjik (Carvajal - Quintero *et al*., 2017, Dynesius & Nilsson, 1994, Liermann *et al*., 2012, Nilsson *et al*., 2005).

4.2 Fushata për mbrojtjen e Vjosës

Fushata për mbrojtjen e Vjosës ka nisur që nga viti 2013 dhe ka si synim mbrojtjen e basenit të vjosës nga zhvillimi i pakontrolluar i ndërtimit të hidrocentraleve. Fushata ka rezultuar të jetë e suksesshme me beteja të fituara dhe shumë pengesa po ashtu. Strategjia e përgjithshme e fushatës bazohet në 7 shtylla kryesore të përshkruara skematikisht si në nforgrafikën më poshtë:

4.3 Mekanizmat e së drejtës kombëtare të përdorur në rastin e fushatës së Vjosës

4.3.1 Historiku i ndërtimit të HEC-eve në Vjosë

- *HEC-i i Kalivaçit*

Rrjedha e mesme e Vjosës përbën një nga pjesët më dinamike të lumit. Këtu, peizazhi i lumit zgjerohet deri në 2,5 kilometra në gjerësi. Në njërën nga "ngushticat" e lumit afër fshatit Kalivaç është planifikuar të ndërtohet projekti i digës që mban emrin e fshatit.

Projekti i Kalivaçit është hidrocentrali i parë në Vjosë, leja e të cilit daton që në vitin 1997. Ndërtimi i digës filloi në 2007, por është ndalur disa herë. Në fillim, burimi kryesor i investimit ishte investitori italian "Becchetti Grup" dhe Deutsche Bank, por punimet e ndërtimit arritën deri në 30%, duke e mbajtur lumin akoma të paprekur. Kompania italiane gjithashtu kishte probleme të vazhdueshme likuiditeti me kompanitë e nënkontraktuara, të cilat kanë braktisur punimet. Në maj 2017, qeveria shqiptare anuloi kontratën e koncesionit me kompaninë italiane "Kalivaç Green Energy" të investitorit Francesco Becchetti dhe rifilloi procedurat për hapjen e tenderit për ndërtimin e HEC-it të Kalivaçit.

Në Tetor 2017, Ministria e Energjisë dhe Industrisë shpalli fituesit e koncesionit bashkimin e shoqërive "Fusha sh.p.k." dhe "Ayen Enerji", për këtë të fundit, Gjykata Administrative mori vendimin për të anuluar koncesionin në pronësi saj për ndërtimin e hidrocentralit të Poçemit, që planifikohet të ndërtohet rreth 10 km më poshtë digës së Kalivaçit në lumin Vjosa. Me një digë të lartë 47m, hidrocentrali i Kalivaçit parashikon të mbulojë rreth 1,700 ha habitate të ndryshme, tokë të punueshme dhe më shumë se 120 shtëpi në Bashkinë Memaliaj. Diga e gjatë 500 metra, e vendosur në të dy anët e kodrave është planifikuar të formojë një rezervuar me një vëllim prej 350 milion m3 me një kapacitet të instaluar energjie prej 111MË. Komuniteti lokal si dhe OJQ-të, shkencëtarët dhe shoqëria civile në Shqipëri janë kundër këtij projekti që do të shkatërronte pjesën më të mirë të trashëgimisë natyrore shqiptare.

- *HEC-i Poçemi*

Në zonën e Poçemit, lumi krijon habitate të jashtëzakonshme të bimë- sisë aluviale dhe ofron toka pjellore për njerëzit që jetojnë përgjatë tij. Të ardhurat kryesore të banorëve bazohen kryesisht në bujqësi. Hidro- centrali i dytë më i madh në Vjosa është ai i Poçemit dhe diga e tij është planifikuar të ndërtohet afër fshatit Poçem. Projekti i hidrocentralit të Poçem parashikon ndërtimin e një dige rreth 30m në lartësi, 200m në gjatësi dhe me një kapacitet të instaluar prej 102, 2 MË. Diga e HEC- it do të krijojë një rezervuar prej 24 km2, i cili do të përmbytë rreth 2,000 ha tokë bujqësore, në fshatrat e Bashkive Mallakastër dhe Selenicë. Koncesioni i'u dha "Kovlu Energji" që është bashkimi i dy shoqërive turke "Ayen Enerji" dhe "Cinar San" në Shtator 2016.

Hidrocentralet e parashikuara do të kishin ndikime të rënda në speciet dhe habitatet e pacenuara të sistemit të lumor të Vjosës. Në përmbledhje, Poçemi dhe Kalivaçi si dhe projektet e tjera të parashikuara në Vjosa dhe degët e saj do të shkatërronin sistemin lumor të fundit të egër të paprekur të Evropës. Ato do të çonin në një humbje të rëndë në biodiversitetin dhe do të ndikonin në të gjitha shërbimet e ekosistemit, të

tilla si pastrimi natyror i ujit, shtresat e ujërave nëntokësore për furnizimin me ujë të pijshëm dhe bujqësinë, zbutjen e përmbytjeve dhe mundësitë e tij unike për një zhvillim rekreativ. Ndryshe nga projektet e digave "të mëdha" të parashikuara në lumin Vjosa, hidrocentralet më të vegjël në degë janë projektuar me devijim: deri në 95% të ujit merret nga lumi, devijohet në tuba në turbinë gjeneruese të energjisë elektrike në një lartësi më të ulët. Përveç kësaj kriteret për respektimin e rrjedhës minimale ekologjike nuk respektohen në shumicën e rasteve.

4.3.2 Ankimimi Administrativ

EcoAlbania që në fillim është angazhuar për ta kundërshtuar këtë projekt që sipas të dhënave të grumbulluara do të kompromentonte në mënyrë përfundimtare vlerat natyrore të evidentuara më parë në lumin Vjosë.

Kundërshtimi ka nisur duke ndjekur hapat e ankimimit administrativ që përfshin korrespodencën shkresore me autoritetet vendim-marrëse, pjesë e procesit në rastin e projektit të Kalivaçit. Aksioni i kundërshtimit ka nisur me grumbullimin e informacionit paraprak, që përfshin kontratën e koncesionit dhe gjithë dokumentacionin shoqërues të procedurës standarde, Raportin e Vlerësimit të Ndikimit në Mjedis, si edhe dokumentacionin shoqërues.

Në rastet kur ky informcion është vonuar ose refuzuar të ofrohet nga autoritetet publike përkatëse, është ndjekur procedura e ankimimit administrativ përmes shkresave ankimuese kundrejt institucioneve fillimisht. Në rastet kur institucionet nuk kanë patur qasje bashkepunuese është ndjekur rruga e ankimimit përmes Komisionerit për të Drejtën e Informimit dhe Ruajtjen e të Dhënave Personale.

Figura 25: *Mekanizmave të ankimimit administrativ të përdorur në fushatën e Vjosës*

Pas sigurimit të informacionit është zhvilluar një analizë e detajuar në aspektin jurdik dhe teknik të dokumenteve shoqërues të projektit si edhe të procedurës së zhvilluar. Si në rastin e HEC-it të Kalivaçit ashtu edhe në atë të Poçemit grupi i juristëve dhe i shkencëtarëve me të cilët EcoAlbania ka bashkëpunuar kanë konstatuar mangësitë e shumta dhe të qenësishme të autoriteteve publike dhe të kompanive zhvilluese të projekteve.

Grumbullimi i këtyre mangësive në dokumente ankimimi ka qenë hapi i radhës i ndjekur në kuadër të procesit të ankimimi andiministrativ. Dokumentet së bashku me shkresat shoqëruese janë përcjellë nëpër insitucione të ndryshme në formën e ankimimit, përfshirë Parlamentin, Presidentin e Republikës, Avokatin e Popullit etj. Në këtë kuadër janë ndjekur gjithashtu edhe format tradicionale të ankimimit administrativ siç janë Letrat e Shprehjes së Shqetësimit apo Peticionet. Kundër ndërtimit të HEC-eve në Vjosë janë përpiluar dhe adresuar një sërë peticionesh të cilat janë nxitur apo mbështetur nga EcoAlbania. Kështu kundrejt Qeverisë Shqiptare janë adresuar peticionet e:

- Kryetarëve të Bashkive të Basenit të Vjosës
- Një grupi prej 147 Organizatash kombëtare dhe ndërkombëtare
- Një grupi prej 778 shkencëtarësh nga e gjithë bota
- Një grupi prej rreth 2,500 banorësh të luginës së Vjosës
- Një grupi prej rreth 48,000 personash përmes nënshkrimit online

Letrat e Shprehjes së Shqetësimit kanë qenë gjithashtu pjesë e ankimimit administrativ tradicional në rastin e kundërshtimit të projekteve të HEC-eve në Vjosë. Në këtë kontekst janë dërguar kundrejt Qeverisë Shqiptare gjithashtu disa letra apo mesazhe të hapura të shprehjes së shqetësimit ndaj rrezikut që i kanosej Vjosës si trashëgimi kulturore Evropiane nga ndërtimi i HEC-eve. Reagimet publike kanë përfshirë personalitete të ndryshme të artit, sportit e shkencës si në rrethet shiptare ashtu edhe ata ndërkombëtare. Në këto reagime mund të përmenden: laureati i çmimit Nobel, Michael Succow; Aktorët e Hollywood, Leonardo Di Caprio and Edward Norton, Këngëtarët Ellie Goulding, Rita Ora etj. Pikërisht përfshirja e këtyre personaliteteve në fushatën e rritjes së shqetësimit për Vjosën kanë bërë të mundur ngritjen e ankimimit publik kundër ndërtimit të HEC-eve në një nivel mjaft të lartë. Megjithatë vendim-marrja për Vjosën ka ndryshuar rrjedhë me përdorimin e mekanizmave të ankimimit gjyqësor për aq kohë sa vullneti i Qeverisë ka qene i palëkundur drejt orientimit të ndërtimit të HEC-eve. Në këtë kontekst EcoAlbania ka ndjekur gjithashtu edhe rrugën e ankimimit gjyqësor.

4.3.2 Ankimimi Gjyqësor

Rasti i ankimimit gjyqësor kundër ndërtimit të hidrocentralit të Poçëmit, ka

qenë rasti i parë i ngritjes në gjykatë të një padie për çështjet mjedisore në historinë e gjyqësorit Shqiptar. Pas ndjekjes së procedurave të ankimimit administrative, EcoAlbania së bashku me përfaqësues të komunitetit të prekur, banorë të Njësisë Administrative Kutë, Mallakastër, ka ndërmarrë aksionin ligjor të ankimimit gjyqësor kundër Ministrisë së Energjisë dhe Industrisë, Ministrisë së Mjedisit, Agjencisë Kombëtare te Mjedisit dhe kompanisë zhvilluese. Ekipi i avokatëve pasi ka grumbulluar dhe administruar faktet dhe provat përgjatë procesit kanë ngritur një padi në Gjykatën Administrative të Tiranës.

Duke u nisur nga fakti se kompania nuk kreu asnjë dëgjesë publike me komunitetin e prekur dhe Njësitë e Qeverisjes Vendore duke shkelur në këtë mënyrë legjislacionin shqiptar dhe konventat ndërkombëtare. Pas një sërë peticionesh, letra shqetësimesh dhe protestash, 38 banorë dhe 3 OJQ-të ngritën një padi duke kërkuar anulimin e kontratës për hidrocentralin e Poçemit më 2 dhjetor 2016. Brenda 5 muajsh pas një serie të seancave gjyqësore në 2 maj 2017 Gjykata Administrative e Shkallës së Parë në Tiranë vendosi të deklarojë anulimin e kontratës së koncesionit të nënshkruar midis Ministrisë së Energjisë dhe Industrisë dhe kompanisë turke "Kovlu Energji" si rezultat i një serie shkeljesh të ligjit procedural. Procesi është duke vazhduar ndërsa Autoritetet Publike apelojnë vendimin e Gjykatës.

Ky proces i ka hapur rrugën edhe proceseve të tjera gjyqësore kundër ndërtimit të HEC-eve jo vetëm për Vjosën por edhe për raste të tjera. Në këtë mënyrë EcoAlbania ka qenë pjesë e procesit të inicijuar nga kompani koncësionare e HEC-it të Kalivaçit kundër Ministrisë së Turizmit dhe Mjedisit të nisur në shtator 2021. Në këtë proces, EcoAlbania është pozicionuar si palë e tretë e interesuar për procesin duke mbështetur autoritetin publik me ofrimin e argumentave dhe fakteve shkencore për vendimarrjen e refuzimit të lëshimit të Deklaratës Mjedisore për ndërtimin e HEC-it. Gjykata Administrative edhe në rastin e HEC-it të Kalivaçit ka vendosur të rrëzojë kompaninë koncesionare e cila e ka apeluar më tej vendimin.

Megjithatë në fushatën për mbrojtjen e Vjosës, beteja ligjore është një nga komponentët më të rëndësishëm të saj. Në këtë prizëm edhe kundër HEC-eve të vegjël të planifikuar në degët e Vjosës, EcoAlbania është duke ndjekur si rrugën e ankimimit administrative ashtu edhe potencialisht rrugën e ankimimit gjyqësor.

4.4 Mekanizmat e së drejtës ndërkombëtare të përdorur në rastin e fushatës së Vjosës

4.4.1 Ankimimi në Konventën e Aarhus-it

Ashtu siç u evidentua në kapitullin e mëparshëm, Konventa e Aarhus-it ka çelur një hapësirë mjaft të rëndësishme të adresimit të çështjeve mjedisore jo

vetëm në systemin kombëtar të brëndshëm të shteteve që e kanë ratifikuar konventën por edhe duke përdorur mekanizmin e ankimimit të vetë konventës. Ky mekanizëm që funksionon në parimin e një sekretariati quhet Komiteti i Përputhshmërisë së Konvetës së Aarhus-it.

Ku komitet pret, depoziton dhe vlerëson fillimisht ankesat nësë ato janë në përputhje me përcaktimet e Konventës për t'u shqyrtuar më tej nga palët.

Duke qenë së Shqipëria e ka ratifikuar konvetën e Aarhus-it, EcoAlbania ka përdorur edhe këtë mekanizëm ankimimi për të depozituar pranë Komitetit të Përputhshmërisë së Konventës, ankimimin kundër ndërtimit të hidrocentralit të Poçemit në vitin 2017. Në këtë ankimim pjesa më e rëndësishme e evidentuar është fakti që kompania dhe autoritetet publike kanë dështuar të organizojnë një process te rregullt të përfshirjes së komunitetit dhe grupeve të interest në vendim-marrje duke cënuar dy shtyllat kryesore të Konventës, atë të aksesit në informacion si dhe të aksesit në proceset e vendim-marrjes mjedisore.

Ankimimi është protokolluar por duke qenë se paralelisht ky process është duke u ndjekur nga gjykata shqiptare Komiteti nuk mund të shprehet përpara se të përfundojnë të gjitha shkallët e gjykimit.

4.4.2 Ankimimi në Konventën e Bernës

Konventa e Bernës e Këshillit të Evropës ofron gjithashtu një mekanizëm për ankimim. Ky mekanizëm është shfrytëzuar gjithashtu nga EcoAlbania për të adresuar ndikimin e pritshëm negativ në florën dhe faunën e ekosistemit të Vjosës nësë dy HEC-et Poçemi dhe Kalivaçi do të ndërtoheshin. Ankimimi pranë konventës së Bernës i depozituar pranë sektretariatit në vitin 2016 përpara mbledhjes së përvitshme të Komitetit të Përhershëm të Konventës.

Ankimimi ka listuar rrezikun potencial të rreth 150 llojeve të evidentuara si pjesë e ankesave të Konvetës, të cilat kërcënoheshin nga ndikimi negativ që do të sillte ndërtimi i HEC-eve. Gjithashtu në dokumentin e ankimimit janë evidentuara vlerat e ruajtjes së natyrës që bart ekosistemi i Vjosës dhe mundësia e aplikimit të një shkalle mbrotjeje mjedisore që do të përfshinte jo vetëm zonën e planifikuar për ndërtimin e HEC-eve por të gjithë sistemin lumor të Vjosës. EcoAlbania i kërkoi gjithasthu Konventës që të ndërmerrte një mision të pavarur verifikimi në terren të situatës në mënyrë që të provonte evidencat e dërguara si pjesë e ankimimit.

Gjatë mbledhjes së Komitetit të Përhershëm, është marrë vendimi që ky mision të ndërmerrej në pranverën e vitit 2017. Po në këtë vit, duke u bazuar në raportin e misionit të pavarur të verifikimit në terren në mbledhjen e radhës

të Komitetit të Përhershëm u miratua rekomandimi nr. 202 i cili vendosi që Konventa të hapte një çështje kundër Shqipërisë dhe të aprovontë një listë me 12 rekomandime që konsistonin në rishikimin tërësor të planeve të ndërtimit të HEC-eve, pasi këto projekte binin ndesh me parimet e Konventës dhe kërcënonin vlerat e ruajtjes së natyrës në ekosistemin e Vjosës.

Shqipëria vijon ta ketë të hapur këtë çështje në Konventë edhe pas 5 vitesh pasi Qeveria shqiptare ende nuk i ka përmbushur rekomandimet e adaptuara nga Konventa në bazë të rekomandimit 202/2017.

4.4.3 Ankimimi në Traktatin e Komunitetit të Energjisë

Komuniteti i Energjisë, gjithashtu i njohur në të kaluarën si Komuniteti i Energjisë së Evropës Juglindore është një organizatë ndërkombëtare e themeluar në mes të Bashkimit Evropian (BE) dhe një numër i shteteve të treta për të zgjeruar tregun e brendshëm të energjisë të BE-së në Evropën Juglindore dhe më gjerë. Me nënshkrimin e tyre, Palët Kontraktuese zotohen në zbatimin e aktit e komunitetit (*acquis communautaire*) për energji në BE, të zhvillojnë një kornizë rregullatore adekuate dhe të liberalizojnë tregjet e tyre energjetike në përputhje me "aktin" sipas Traktatit.

Traktati është nënshkruar në 1 tetor 2005 dhe ka hyrë në fuqi në 1 korrik 2006. Shqipëria e ka nënshkruar Traktatin në 24 maj 2006.

Komuniteti i Energjisë ka për qëllim krijimin e një tregu pan-evropian të energjisë, duke e zgjeruar dhe aktin energjetik të Bashkimit Evropian në territoret e vendeve të treta. Korniza ligjore e Komunitetit të Energjisë mbulon legjislacionin në fushat e energjisë, mjedisit, dhe konkurrencës të legjislacionit të BE-së.

Pas hyrjes në fuqi, akti i traktatit është zgjeruar në disa raste. Ai tani gjithashtu përfshin legjislacionin në lidhje me sigurinë e furnizimit, efikasitetin e energjisë, naftës, energjisë së ripërtëritshme dhe statistikat. Në përputhje me përditësimin në nivel të BE-së, Komuniteti i Energjisë transpozon dhe zbaton Paketën e Tretë të Energjisë së BE-së që nga shtatori i vitit 2011.

Sekretariati i traktatit funksionon gjithashtu si një mekanizëm ankimimi dhe duke u nisur nga kjo, EcoAlbania ka depozituar pranë sektretariatit në vitin 2019 një ankimim kundër ndërtimit të hidrocentralit të Poçemit.

Argumenti kryesor në këtë ankimim ka qenë pikërisht mosrespektimi nga ana e MIE dhe MTM të legjislacionit të brendshëm shqiptar që është transpozim i direktivave të VNM-së dhe VSM-së. Në këtë kontekst dështimi nga autoritetet shqiptare për të garantuar një proces ku palët e interesit të kishin akses në infor-

macion dhe të ishin pjesë e proceseve vendim-marrëse ka qenë baza e argumentit mbi të cilin është mbështetur ankimimi.

Ankimimi është vlerësuar po gjatë viti 2019 nga Sekretariati dhe ne vitin 2020, mekanizmat e Traktatit kanë vënë në lëvizje Qeverinë shqiptare, përkatësisht MTM dhe MIE për të ofruar raporte të detajuara të informacionit në lidhje më çështjen e HEC-it të Poçemit. Komuniteti gjithashtu ka mbajtur qëndrimin e hapur duke mbështetur Qeverinë shqiptare për refuzimin e dhënies së lejes së mjedisit në rastin e HEC-it të Kalivaçit në shtator 2020. Zyrtarisht ankimimi është vetëm një hap nga miratimi përfundimtar i Komunitetit të Energjisë, çka do të përbënte rastin e parë ku ky traktat vendos të mbajë qëndrim kritik ndaj ndërtimit të një hidrocentrali në një kohë që përgjithësisht është një institucion që i promovon burimet hidrike të energjisë si burime të rinovueshme.

5. Përfundime

- Njohja e legjislacionit mjedisor është një fushë më rëndësi në politikën ditore në Shqipëri për shumë nga aktorët e shënjestruara në këtë manual. Në situatën kur legjislacioni mjedisor bëhet gjithmonë e më i avancuar dhe teknik dhe ka një zbatueshmëri të lartë në nivel vendor, është e rëndësishme që programe trajnimi, edukimi, rifreskimi të njohurive të jenë në mënyrë të vazhdueshme për aktorët.
- Institucionet kompetente për hartimin dhe përafrimin e kuadrit ligjor me BE-në duhet të vazhdojnë aktivitetin e tyre duke punuar në përafrimin dhe përshtatjen e dispozitave ligjore në mënyrë që të jenë më praktike për tu shfrytëzuar nga aktorët lokal.
- Organizatat e shoqërisë civile dhe aktivistët mjedisore duhet të përdorin sa më shumë të drejtën mjedisore ndërkombëtare dhe kombëtare në luftën e kauzave të tyre mjedisore. Vetëm përmes sistemit të gjykatave mund të ndërtohet një eksperiencë pozitive dhe një praktikë reale në vendin tonë për shumë nga çështjet që sot janë konflikte konkrete.

6. Literatura

- https://www.ecoalbania.org/wp-content/uploads/2021/01/Guideline-The-Vjosa-Case-A5-DRAFT.pdf
- https://www.ecoalbania.org/en/2021/10/25/online-petition-vjosa-national-park-the-only-way-to-save-vjosa-a-better-future-for-local-communities/
- https://www.ecoalbania.org/wp-content/uploads/2019/09/NGO-FINAL-PETITION.pdf
- https://www.ecoalbania.org/wp-content/uploads/2017/02/Letra-e-hapur-e-firmosur_NjQV-te-e-Vjoses.pdf
- https://rm.coe.int/case-files-register-2021/1680a171a3
- https://energy-community.org/neës/Energy-Community-News/2020/09/30.html
- https://rm.coe.int/recommendation-on-the-planned-hydro-power-plant-developments-on-the-vj/16808e84ee
- Basel Convention website: http://www.basel.int/
- UNECE. Guide to the Aarhus Convention Compliance Committee.Second edition. May 2019. https://unece.org/DAM/env/pp/Publications/Guide_to_the_Compliance_Committee__second_edition__2019_/English/Guide_to_the_Aarhus_Convention_Compliance_Committee__2019.pdf
- UNEP, 2002, A Simplified Guide to the Basel Convention; http://archive.basel.int/pub/simp-guide.pdf
- UNEP, 2007, Guide for Negotiators
  http://www.unep.org/delc/Portals/119/Guide for Negotiators of MEAs.pdf
- UNEP, 2007, Glossary of terms for negotiators of MEAs
  http://www.unep.org/delc/Portals/119/Glossary_terms for_Negotiators_MEAs.pdf
- Ligji 10431, 09.06.2011 "Për mbrojtjen e mjedisit";
- Ligj nr. 10463/2011 "Për menaxhimin e integruar të mbetjeve", i ndryshuar
- Kushtetuta e Shqipërisë.

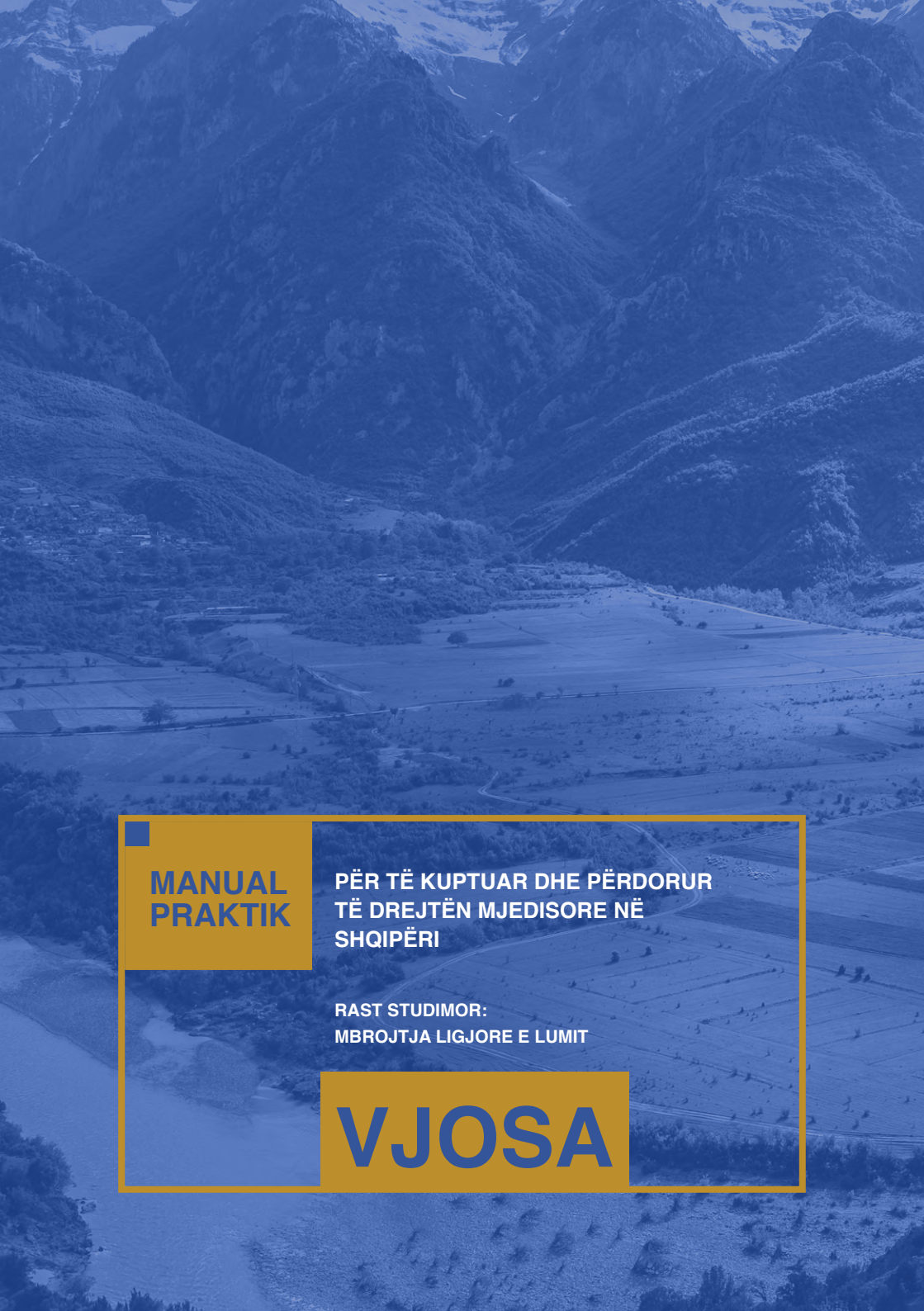

MANUAL PRAKTIK

PËR TË KUPTUAR DHE PËRDORUR TË DREJTËN MJEDISORE NË SHQIPËRI

RAST STUDIMOR:
MBROJTJA LIGJORE E LUMIT

VJOSA